

Буряадай Залуушуул

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-hЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, сентябриин 29, 1990 он

№ 39 (7161)

Сэн 5 мүнгэн.

1990 оной сентябриин 29-нэй үдэрые хадуужа абагты, юундэб гэхэдэ,

Буряадай АССР-эй эрдэм һуралсалай министерство Зүүн-Сибиринн гүрэнэй соёлой институтдай хамта Буряадай профтехһуралсалай 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан

«Залуу хүдэлмэришэнэй үдэр» гэһэн заншалта городской зүжэглэмэл

ҺАЙНДЭРТЭ

1990 оной сентябриин 29-дэ хабаадалсахыень республикын ниислэл хотын хүн зониие болон айлшадые урина.

Һайндэрэй программада:

1. 50×50 гэһэн һайндэрэй эстафетэ (Илалтын проспект — Бабушкинай үйлсэ — Барилгашадай проспект).

2. «Городойхидто — Харагты! Туршагты! Наймаалагты! Хабаадалсагты!» гэһэн яармаг-концерт.

10 сагта эхилхэ.

Промышленна иимэ продукци худалдагдаха: оеһон ба трикотаж зүйлнүүд, портьернүүд, спортивна хэрэгсэлнүүд, хүүгэдэй, дачын мебель, классай самбар, барилгын материал, барилгын хэрэгсэлнүүд, хэблэлэй продукци, сэсэгүүд, һиилэһэн зүйлнүүд, гарай бэлэгүүд болон кондитерска зүйлнүүд, мүн мяхан, хартаабха, хапууста, орооһон, холимол тэжээл болон поршоонхонууд.

11 сагта эхилхэ.

3. ПТУ-гай һурагшадай, мотоциклнуудаар рокернуудай, именинна пирогой, патефонтой «фазанай», гитаристнуудай, НЛО-һоо Мастерёногой, һарын хүнүүдэй, гимнастнуудай, спортсменүүдэй, хатаршадай хабаадалсалгатайгаар уран һайханай творческо, спортын, техническэ зүйлнүүдые харуулһан олоной хабаадалгатай зүжэглэмэл наадан табигдаха юм.

Духовой оркестр наадаха.

14 сагта эхилхэ.

4. «Профтехтэ һурадаг хүнүүдтэ рок» гэһэн концерт. Хатарнууд.

16 сагта эхилхэ.

Һайндэрэй үнгэргэгдэхэ адрес: ЗММК-гай КСК, Барилгашадай проспект, 72, 47-дохи квартал.

Шааригууд-ролигууд сүлөөгүй эрьелдэнэл

— Дүтэлэн ерэ, бухы юумэн манда мэхэ гохогүй байдаг — Сулейманай алаабхидал адли,— гэжэ фирмын залуушуулай дуудаха абяан һүртэйгөөр соностоно... Лотерей наадан эмхидхэгдэнэ, шэл барабан эрьелдэнэ, шааригууд һуурнһаа һуурида харайлдан бууна. Ямар номер тудалдахань гээшэб? Талаан болохо гү, али үгы гү? Эгээл һүүлдэ шүүбэритэ номер нэрлэгдэбэ. Зүгөөр та номероо харагты... Өөрынгөө номер хараад, тудалдаагүй байхадань урмаа хухархаш. Үгы гэбэл, хойто зүгһөө ерэһэн тэрэ нүхэр прилавок дээрэ 30 түхэриг хаяад, нигэжэ хэлэхэ: «Мэхэшэн лэ байнат даа!».

Урагшатай байхые бэдэрэгшэдэй анхарал тэрэ юугээрээ татадаг бэ? Прилавок дээрэ шэлтэй шампанскануud (тэрэ ямар байдаг бэ гэжэ таанад мартаагүй бэшэ гүт?) гү, али «тэндэһээ» асарагдаһан косметикын набор, туаледэй уһан, теннисэй шаригууд, үһэ угааха лосьон, эхэнэрэй колготконууд табигданхай байна бэшэ гү? «Шан» гэжэ лотерейн үнэн сэхээр үнгэргэгдэхэ байһые хэлэхэнь хүшэр. Тэрэ ВЛКСМ-эй Улаан-Үдын городской комитедэй залуушуулай түбэй ударидалга доро үнгэргэгдэнэ. Лотерейн сэн 1 түхэриг. Имагтал эдэ биледүүд шангаар хашхаран дуудагшадай урда хэбтэнэ. Тэдэ биледүүдые лотерейдэ хабаадаһан хүн бүхэндэ барюулха уялгатай. Теэд тэдэ биледүүдые барюулха гээшэ гү? Эндэ эхэнэрэй колготконууд болон ВЛКСМ-эй горком юундээ хабаатайб гэжэ таанад гайхан тагнан асууха болохот.

Энэ асуудалдатнай иимэ харюу үгэхэбди: юуб гэхэдэ,комсомолой горкомой уряа доро гэхэ гү, али тэрэнэй сэрэгэй-патриотическа нэгэдэлэй уряа доро лотерейн наадан эмхидхэгдээ. Лотерейһээ ороһон мүнгэ зээрнин зарим хуби хари газарта наһа бараһан сэрэгшэд-афганцуудай дурасхаалда хүшөө барилгада эльгээгдэхээр хараалагдана. Энэ зорилго бэелүүлхын тула шэл барабан туха сүлөөгүй эрьелдэнэ. Лотерей үнгэргэлгын зорилго тодо гэжэ һанахаар. Нэгэтэ Сергей Трунев лотерей үнгэргэхэ дурадхалтайгаар сэрэгэй-патриотическа нэгэдэлэй түрүүлэгшэ Станислав Киселевто һахы-һалаг юумэ орожо ерэбэ гээшэ. Сергей Трунев ажалай талаар нилээд баян намтартай болонхой. Тэрэ ресторанай хүдэлмэрилэгшэ, бармен, фотограф, кооператор байха. Тиибэ ябашье тэрэнэй намтарта бэшээтэй байһан нэгэ графа Киселевой анхарал ехээр татаба. Тэрэнь юуб гэхэдэ, Трунев Афганистанда дайлалдаһан байна... Хожомынь, мүрдэгшын кабинет соо ороод байхадаа, би Труневто ори ганса иимэ асуудал табихаб: «Афганистанис эндэ оруулалсангүйгөөр ямар нэгэ ондоо уряа доро энэ лотерей үнгэргэжэ болохогүй байгаа гээшэ гү?».

— Эндэ ямар хамаа байгаа юм, — гэжэ тэрэ мүрөө хабшан харюу үгэбэ.

Комсомолой горкомой нэгэдэхи секретарь Александр Елгин лотерей үнгэргэхэ хэрэгые дэмжэбэ. Энээнэй һүүлээр Киселев энэ хүсэл бодол бэелүүлхэ гэжэ оролдобо. Теэдшье горгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо М. Семенов Александр Елгинэй һүүлээр хожомшог болоһон хойно лотерей үнгэргэхэ хэрэгые баһал дэмжэлсээ ха юм.

— Уһан руу шэдэһэн хахуулнида бидэ орошообди,— гэжэ Киселев халаглан хэлэхэ.

Тиихэдэл Улаан-Үдын худалдаа наймаанай талмайнууд дээрэ шааригууд-ролигууд эрьелдэжэл эхилээ һэн. «Гансал манай шүүгэри 2-һоо 45 түхэриг хүрэтэр байха гэжэ лотерейдэ хабаадалсахые дуудалгшад хашхаралдаха юм.— Нэгэ түхэриг түлэбэл, таанад үгырхэгүйт». «Хэн нэгэн шүүхэдээ болохо»,— гэжэ тэндэ сугларагшадай нэгэн хоротойхоноор хэлэхэ. Үнэн юумэн үнэн руугаа байдаг ха юм даа. Юуб гэхэдэ, үршыһан нэгэ түхэригүүд шуран лотерейщигүүдэй хармануудаар дүүрэжэ, хэдэн арбаад, зуугаад, мянгаад түхэриг болошобо. Тэрэ үдэр МВД-гэй хүдэлмэрилэгшэд шэл барабанай хүдэлхые зогсоожо, шалгалта үнгэргэбэ гээшэ. Хоер часай туршада лотерей эмхидхэгшэд нэгэл газарта 110 түхэриг суглуулаад байгаа гэхэ гү, али нэгэ час соо 55 түхэриг суглуулаа. Теэдшье тэдэнэр ехэ урагшагүй үдэр шэлэһэн байна. Тэрэ үдэр бурхэг, бороотой байгаа юм. Тиимэһээ иимэ үдэртэ ямаршье эээн нохойгоошье үйлсэдэ үлдэжэ гаргахагүйл. Арбан үдэрэй туршада хоер газарта лотерей эмхидхэгдэжэ, шуран хүнүүд мянгаад түхэриг олзо оруулаа. Теэдшье хэдэ шэнээн мүнгэнэй ороһые зүбөөр хэлэжэ хүн олдоогүй. Шангууд 3 мянган түхэригтэ болоо, сэрэгшэд-афганцуудта хүшөө бодхоохын тула 500 түхэриг эльгээгдээ гэжэ мэдэнэбди. Тиихэдээ арбаад үдэр соо лотерей үнгэргэжэ, нилээд ехэ мүнгэн ороһон лэ байгаа гээшэ.

Сэхыень хэлэхэдэ, МВД-гэй шалгалта үнгэргэһэнэй һүүлээр лотерей эмхидхэгшэд үшөө мянгаад түхэриг тооложо үгэхэ баатай болоо бэлэй...

— Афганистанда хэды солдат наһа барааб гэжэ та мэдэхэ гүт? — гэжэ би афганец Труневһоо асуугааб.

— Бурхан зайлуул, хэн тэдэнние тоолобо гээшэб,— гэжэ тэрэ харюусаа һэн.— Минии албаяа үнгэргэжэ байхадамни, полкһоо мянга мянгаар солдадууд сэрэдэг байһан юм...

— Тиихэдээ хүшөө бодхоохо гээшэ шухала хэрэг болоно гү?

— Бодхоохол хэрэгтэй байгаа, — гэжэ нюдөө сабшангүйгөөр харюусажархиба.— Минии түрэлэй хүбүүн Афганистанда наһа бараа юм...

Лотерей эмхидхэгшэд олзо абалгын технологи нарин нягтаар бодожо үзэһэн байгаа ха. Тэдэнэртэ биледүүд үгтэһые (худалдагдаһые) тэдэ оөһэдөөшье хараада абаагүй. Теэдшье хэды биледүүдые үгэһэнөө, худалдаһанаа тоосогты гэжэ хэншье эрилтэ табяагүй. Энээнһээ гадна шангуудые худалдажа абаад, актнуудшье табигдаагүй юм. Зоргоороо элдэб аяг ааша гаргахада эгээл таатай зохид байдал олгогдоно бэшэ гү? Теэдшье Трунев өөрөө барабанай хажууда нэгэтэшье байгаагүй, харин лотерей үнгэргэхэ дурадхал оруулаад, энэ дурадхалаа бэелүүлхын тула бухы хүсөөрөө оролдоо. Тиигэншьегүй лахаб даа. Энээнһээ барнишатахаб гэжэ тэрэ досоогоо һанажа ябаа бшуу.

Тэрэнэй нүхэд Олег Чипигин болон Вячеслав Новоселов тэрэшэд лотерейщигүүдээр хүдэлөө. Теэд тэдэнэртэй ажалай талаар ямаршье хэлсээн баталагдаагүй юм. Гансал түсгаар бэшэ салин хүлһэн түлэгдэхэ гэжэ хэлсэгдэһэн байба. Хэрбээ гансаран хүдэлөө һаа, 600 түхэриг хүдэлжэ олохо байгааб, харин мүнөө һэрэдаа 300 түхэриг олоноб гэжэ Труневһоо би мэдэжэ абаа һэм», — гэжэ Чипигин тайлбарилан хэлэбэ. Мүнөө үедэ хүбүүд «саг зуураар хаанашье хүдэлнэгүй», харин МВД-гэй мэдээнэй еhoop, нэгэнинь хурабша наадаха талаар дүршэлтэй болонхой юм ха. Харин тэдэ сэрэгэй-патриотическа клубай залуушуултай оггошье албанай бэшэ, «Эсэгэ орондоо алба хэнэб» гэһэн дамжуулгын телевизор харагшад байһан хойноо Афганистанда болоһон үйлэ хэрэгүүдые хараад юм бэээ гэжэ хэлэһэнэй хэрэггүй бшуу. Теэд шуран солбон хүнүүднай мүнгэ олохо мүрөө оложо ядадаггүй юм байнал. Бидэ тэдээнние үзэн ядангүй, буруушаангүйбди».

Гэхэ зуура, редакцида иимэшье удхатай бэшэгүүд ерэдэг: «Хүнэй хүзүүн дээрэ һуугаад, бэлэн мүртэйгөөр мүнгэ олохо хубалзануд манай республика дотор иимэ олон гэжэ би хэзээдэшье һанахагүй байгааб,— гэжэ Андрей Устьянцев бэшэнэ.— Мэхэлүүжэ байһанаа мэдэхэгүй, һанаа амараар ябадаг хүнүүд баһал олон байна даа. Эндэ горгүйсэдкомһоо үнгэргэгдэһэн лотерейнүүд тухай хэлэхэ хүсэлтэйб. Юундэ комсомолой уряа доро лотерей үнгэргэгдэхэ болоноб? Юундэ комсомол нэрэ хүндэеэ буурашоо гээшэб. Тиихэдээ залуушуулай энэ организацинн фирмын эсэслэн нэрэ хүндэгүй болоһониинь элирнэ бэшэ гү? Доройтоһон энэ хүшэр хүндэ, үйдхар гашуудалта сагта арад зониие мэхэлжэ, хэн олзотоно гээшэб?»

Иимэрхүү һанамжанууд, асуудалнууд толгойдо хойно хойноһоо һубарилдан ороно.

Тиигэбэшье манай газетэдэ ори ганса хүнэй һанамжа хэзээдэшье толилогдохогүй. Хэдэн мянгаад совет хүбүүдэй урда манай гүрэн айхабтар ехэ гэмтэй зэмэтэй байна бшуу. Тиимэһээ бидэ тэдэнэй дундаһаа ори ганса хүнэй һанамжа толилхо аргамнай үгы. Афганистанда наһа бараһан хүбүүдэй нэгэн. Хэрбээ тэрэ амиды мэндэ байгаа һаа, энээн тухай юун гэжэ хэлэхэ байгаа хаб?

Елена СЛУГИНОВА,
манай корр.
(Телефон: 2-43-23).

Залуу үетэн яаха еhотойб?

Шэнэ экономическа модельдэ хулжан оролго илангаяа залуушуулай ухаан бодолой болон материальна ажабайдалда муу нүлөө үзүүлхэ. Хоолон үгэнүүдые хэлэхэгүйн тула статистикын зүгһөө нэгэ хэдэн жэшээ харуулхамни.

Мүнөө гэр бүлэ болодог басагадай дундуур наһан 21—22, хүбүүдэй 24—24 болоно. Хэрбээ энэ наһандаа тэдэ һурадаг байгаа һаа, хоюулан стипенди 80—90 түхэриг абадаг, хэрбээ доогуур салин хүлһэтэй ажал хэдэг һаа, 100—120 түхэриг салин абадаг гээшэ.

Эдэнэрһээ нэгэ бага ахатай 30 хүрэтэр наһатай залуу хүнүүдэй салин хүлһэн 120-һоо 140 хүрэдэг. Харин бүхыдөө орон дотор дундуур салин хүлһэн 200 гаран түхэриг болоһон байна (1988 он).

Экономистнуудай тоолоһоной еhoop, нэгэ ухибүүнэй гарахада бүлын материальна хангалгын хэмжээн 18 процентээр доошолдог (нарай ухибүүндэ хэрэгтэй бухы юумэ абахада, 650-яад түхэриг болодог). Ухибүүе 18 наһа хүрэтэр хүмүүжүүлхын, хоолуулха, хубсалуулхын тула 17—25 мянган түхэриг хэрэгтэй болодог. Харин энэ үедэ түрэлхидынь 30 наһа хүрөөгүй ябадаг гээшэ. Хоёр гү, али түүнһээ олон ухибүүтэй болобол, түрэлхидэй гаргаша хараа байса ургадаг.

Мүнгэнэй болон гэр байрын талаар хүшэр байдалда ороһонһоо уламжалан, залуу бүлэнүүд һалана гэжэ социологууд заана (орон дотор гэрлэһэн гурбадахи айл бүхэн һалана). 100 залуу хүнүүдһээ 70 ушарта хүдэлмэрээ һэлгэдэг, гэр байрын асуудал шиидхэхын тула мэргэжэлээ һэлгэдэг байһаниинь мэдээжэ. СССР-эй АН-ай ИСИ-гэй бэгсамжалан тоолон гаргаһанай еhoop, залуушуулай 55 процент түрэлхидынгөө зүгһөө туһаламжа абадаг байна.

Залуу бүлэнэрэй дипломэхи гэр байрын асуудал шиидхэхэ болотороо түрэлхидтээ хамта ажаһууха баатай болоно гэжэ мэдээжэ.

2,5 миллион залуу бүлэнэр гэр абаха ээлжэндэ табигданхай, һаһын ерээдүйдэ гэр байрын байдалые һайжаруулха арга боломжо үгы гэжэ комсомолой XXI съезд дээрэ хэлдэһэн ВЛКСМ-эй ЦК-гай тоосоото элидхэл соо заагдаһан байгаа.

Залуушуулай социальна ажаһуудал улам хүшэр болоно. Гол шалтагаануудай нэгэн гэхэдэ, наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй болон залуушуулай гэмтэ ябадал гаргалгын хэмжээн гурба дахинаар шахуу ургаа. Жэл бүхэндэ 1 миллион гэмтэ ябадал гаргагдана, хуули эбдэгдэнэ. Тэдээндэ 3 миллион хүбүүд, басагад хабаадалсана. Орон дотором 130 мянган наркомануд бүридхэлдэ абтанхай. Тэдэнэй диплэнхи залуу хүнүүд юм.

Залуушуулай олонхи хуби үнгэрһэн байдалые буруушааха, мүнөө бухы юумэндэ анхаралаа хандуулхаа болишонхой.

Залуушуулай социально-экономическа талаар хамгаалагдадаггүй байһанһаа уламжалан, гүрэнэй залуушуулай политика хараалха шухала байһые тодорхойлбо.

Гүрэнэй залуушуулай политикын эмхидхэлэй үндэһэ нүүрнүүдай тохониожолгын замаар дабшалгын алхам хэдэ СССР-эй ВС-гэй залуушуулай хэрэгүүдэй талаар комитет, мүн СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй болон Госкомтрудай гүйсэдхэхы засагай органуудай байгууламжа ВЛКСМ-эй ЦК-гай үүсхэлээр байгуулагдаа. Залуушуулай политика республиканууды, областинууд болон округуудые дайраадуй байһаар.

Имагтал тиимэһээ манай республика дотор гүрэнэй залуушуулай политика зохёохо тухай асуудал эрид хурсаар табигдана.

Энэ хүшэр хэрэгые хэн, хайшан гэжэ эхилхэб?

Комсомол залуушуулые зандаран захиралгын эрхэ байдалһаа арсаад, хүшэр байдалда ороно. Тиимэһээ залуушуулай союз энэ политика гаргажа шадахагүй байна. Залуушуулай политикые бүридүүлгын гүрэнэй хэмжээндэ бэелүүлхэдэхэ зэргэтэй байһанда һэжэглэлтэгүй. Социальна программын талаар саг үргэлжын комиссиин бүридэлһөө тэрэние гаргаад, республикын Верховно Соведэй залуушуулай хэрэгүүдэй талаар түсгаар саг үргэлжын комиссидэ тус хүдэлмэри даалгаха гээшэ ори ганса зүб зам болохо.

Эндэ хэхэ ажал хизааргүй ехэ. Тэдэ гэбэл, статистика, залуушуулай социально-экономическа байдалай асуудалнуудаар социологи, тэдэние бэелүүлхын тула мүнгэ зөөри бэдэрэлгэ болон бусад шиидхэгдэхэ асуудалнууд олон.

Верховно Соведэй залуушуулай хэрэгүүдэй талаар түсгаар комисси байгуулхатаяа хамта республикын Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэ залуушуулай хэрэгүүдэй талаар комитет — гүйсэдхэхы засагай органууд залуушуулай байгууламжа эмхидхэхэ шухала гэжэ һанагдана. Тиигэбэл республикын хуулиин болон гүйсэдхэхы засагай органуудта манай общественна ерээдүй, залуу үетэн тухай анхаралаа хандуулха түсэгые байгууламжа эмхидхэгдэхэ болоно.

Республикын арадай депутадуудта, комсомолой хүдэлмэрилэгшэдтэ, ороной ерээдүйн байдал тушаа һанаагаа зоборог бухы хүнүүдтэ эдэ асуудалнуудаар һанамжануудаа хэлэхыень дурадхамабди.

Д. ХИЛХАНОВ, Б. ЦЫДЫПОВ — РСФСР-эй ЛКСМ-эй Бурядай рескомой харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд.

Фемидэ

ХЭН ЭРХЭНҮҮДЫЕ ХАМГААЛДАГ БЭ?

МИЛИЦИ, прокуратура болон сүүдүүд хуули эрхэнүүдые хамгаалдаг орган болодог гэжэ хүн бүхэмнай балайшье ехээр бодожо үзөөгүй байха даа. Эдэмнай манай эрхэнүүдые хамгаалдаг органууд ха юм. Олонхи ушарта хүн эо юундэшьеб тэдэние зэрлиг хар ааша гаргаха мэтээр һанадаг лэ. Юундэ гээшэб? Эндэ юун ямар үүргэ дүүргэдэг бэ! Магад, манай орон дотор мүнөө хүрэтэрөө хуулита гүрэнэй жама еhонуудай, нормонуудай зохеогдоогүй байһан дээрэһэ тиигэдэг байжа болоо ха. Тиихэдээ эрхэнүүднай, ажабайдалнай найдамтайгаар хамгаалагдаха гэжэ байлаа ехээр найдахагүй бэшэ гүбди!

«Хуулита гүрэние бүрилдүүлгын эрхэ байдалнуудта хуули хамгаалдаг органуудай ажал ябуулга наряжуулан һайжаруулга» гэһэн темэдэ республиканска научно-практическа конференци зорюулагдаһан байна. Республикын дотоодын хэрэгүүдэй органуудай түрүү мэргэжэлтэд, Саратовай гүрэнэй университедэй, СССР-эй МВД-гэй Хабаровска дээдэ университедэй, Москвадахи һургуулиин, Эрхүүгэй гүрэнэй СССР-эй МВД-гэй Дээдэ юридическэ заочно һургуулиин, мүн ороной элдэб регионуудай бусад һуралсалай заведенинүүдэй профессорнууд, эрдэмэй докторнууд, кафедрануудые даагшанар конференциин хүдэлмэридэ хабаадалсажа, хаалуун хөөрэлдөө, үгэ булаалдаа үүсхэһэн байна.

Конференци дээрэ мэргэжэлтэд талаар асуудалнууд хаража үзэгдөө. Тэдэ гэбэл — рецидивистнүүдэй гаргаһан гэмтэ ябадалнуудые мүрдэн шэнжэлэлгын онсо түхэл шэнжэнүүд, хулгай хэрэг эли тодоржуулхын тодорхойлолгын ашаг шэнэ үрые дээшэлүүлгэ, хүнние алаха ябадал болон бусад үйлэ хэрэгүүд тухай асуудалнууд хаража үзэгдэһэн, зүбшэн хэлсэгдэһэн байха юм.

Энэ научно-практическа конференциин хүдэлмэри нилээд олон мэргэжэлтэдтэ гүнзэгыгөөр бодожо үзэхэдэ туһалха байһые гэжэ найдаха дурахи хүрэнэ.

Манай корр.

АРА ГАЗАРТА УРГАДАГ,
АСА БУХЭТЭЙ АЛТАРГАНА.
АЛЬГАН ДЭЭРЭЭ ТЭНЖЭЭҺЭН
АБА ЭЖЫ ХОЕРНИ.

ЗБЭР ГАЗАРТА УРГАДАГ,
ЭШЭ БУХЭТЭЙ АЛТАРГАНА.
ЭЛЬГЭН ДЭЭРЭЭ ТЭНЖЭЭҺЭН
ЭЖЫЛ АБА ХОЕРНИ.

Алтаргана
УРАН ЗОХЁОЛОЙ ХУУДАҺАН «БЗ»

№ 9 1990 оной сентябриин 29.

Болбосоролой шатануудаар...

(Буряад мэдээжэ уран зохёолшо В. Митыповэй 50 наһанай ойдо)

Манай литэ

Саг үеын гүйдэл ямаршье түргэн гээшэб: мэнэл һая Владимир Митыповые яһала бэлигтэй уран зохеолшо боложо шадаха аза талаантай хүбүүн байна гэжэ хэлсэгшэ бэлэй гэжэ һанахаар. Теэд мүнөө болоод байхада энэ нүнэрнай Буряад ороной эгээл эрхимүүдэй нэгэн, урданайхяар хэлэхэдэ, дээдэ гарай, оюун бэлигээр бардамшье, дэмбэрэлтэйшье уран зохеолшо болоһониинь һайхашаамаар. Эдэ үдэрнүүдтэ 50 жэлэйнгээ алтан ойн баяр угтажа байна.

— Залуу уран зохеолшо Владимир Митыповэй зохеохы ажал айхабтар һонирхолтой гэжэ һанагшаб: тэрэ буряад зохеолшодой дундаһаа эгээл түрүүлэн фантастическа удхатай жанрта хандаа,— гэжэ шүүмжэлэгшэ, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор Андрей Белоусов урдань хэлэһэн байгша.— Тэрэнэй номууд бүхэсоюзна уншагшын анхарал татамаар. Юуб гэхэдэ, иимэ жанр совет литературада амжалтатайгаар хэрэглэгдэнэ гэжэ хэлэхын аргагүй. Би Владимир Митыповые буряад литературада шэнэ үйлэ үүсхэгшэ гэжэ тоолохо байнаб...

Теэд өөрөө, Владимир Гомбожапович, иигэжэ хэлэхэ байна һэн:

— Уран зохеолшо болоһоноо хэзээ мэдэрбэбиб гэжэ гү!.. Энэ асуудалда юун гэжэ харюусалтайб гэхэдэ, би нэгэ гартэды номуудые хэблүүлжэ гаргааша һаа, уран зохеолшо болошобо гээшэб гэжэ мүнөөшье хүрэтэрөө һайнаар ойлгогшогүйб. Иимэ мэдэрэл хэзээ нэгэтэ бии болохо юм гү, али үгы гү гэжэ өөрөөшье мэдэнэгүйб. Одоол бурхан мэдэбэ... Зүгөөр шэнэ бүтээл зүйлэжэ эхилхэдээ тэрэнээ заатагүй бэшэжэ дүүргэхэб гэжэ ойлгогшоб. Тиибэ яабашье би уран зохеолшо гээшэб гэжэ өөрыгөө нэрлэхээ зүрхэ алдахаар агша...

Иигэжэ өөр тухайгаа хэлэжэ байхадань, хажуу тээһээнь шагнажа һууһан хүндэ ехэ зохистой шэнгеэр һанагдаа һэн.

Мүнөө бүхы Совет орон соогуур мэдээжэ, хилын саагууршье бага сага суурхаһан Владимир Митыповэй уран зохеолой ута харгы айхабтар урагшатайгаар эхилээ һэн. Тэрэнэй эгээн түрүүшын ном абаһаар лэ уншагшадай дура буляаһан юм. Үшөө «Болбосоролой шатанууд» («Ступени совершенства») гэжэ түүжын зохеол боложо гараадүй байхада, номдо һүзэгтэйшүүлэй дунда «нэгэ залуу геолог хүбүүн уйгаргүй һонирхомоор түүжа бэшэнхэй» гэһэн суутуряан гараһан гэхэ. Тэрэнь түүхын гээ һаа түүхыншье, али гэбэл фантастикын жанраар бэшэгдэһэн, эртэ урда сагай египет уран бүтээлшэ, бүхы дэлхэй дээрэ гое һайхан дангина гэжэ сууда гараһан Нефертити хатанай скульптурна дүрэ бүтээһэн хүн тухай юм ха гэлсэгдэбэ.

Тииһээр байтараа «Байкал» журналай 1965 оной хоердохи номдо «Болбосоролой шатанууд» гэжэ нэгэ жэгтэйшэгээр нэрлэгдэһэн түүжа толилогдоо бэлэй. Авторынь Владимир Митыпов гэжэ тодороо һааб даа.

Үшөө нэгэ тэды сагай үнгэрөөд байхада «Эль Канно» гэжэ рассказ, «Томо һармагшануудай ерэһэн хаһа» («Приход больших обезьян»), «Газарые хүлгүүлһэн ногоон хии» («Зеленое безумие Земли») гэгдэһэн фантастическа удхатай түүжанууд, «Мамонтын зулзаган Фуф» («Мамонтенок Фуф») гэжэ домогто түүжа — эдэ хуу бүгэдэ хүн түрэлтэнэй хуби заяан тухай бодомжолнууд нээрээһээл Вл. Митыповые буряад уран зохеолой шэгэ жанр болохо научно-фантастическа зохеолнуудай эхин үндэһэ табигша гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй болгоо һэн. Эндэ дурсагдагша һүүлшын түүжа «Мамонтенок Фуф» гээшэнь эгээн түрүүн «Буряадай залуушуул» газетын хуудаһануудта гараһан намтартай юм.

Түс автораймаучно-фантастическа жанрта зохеохы ажалаа эхилжэ ябахадаа юундэ татагдадаг байгааб гэхэдэ, Вл. Митыпов геолог мэргэжэлтэй хүн хадаа өөртөө дүтэрхы сюжедүүдые бэдэрдэг байжа болоо: түрүүшыншье түүжа имагтал геологиин маршрудуудай забһарнуудта бэшэгдэжэ, һүүлшынь тэмдэг Орколикан гэһэн хаягдамал малташа дээрэ табигдаһан байдаг. Энэ газарнай Буряад ороной Хойто-Байгалда юм гэжэ манай уншагшадта ойлгуулая. Энэ хадаа миин лэ тушаан боложо тохеолдоһон ушар бэшэ аабза гэжэ тухайлхаар.

Мүнөө дурсагдагша түүжануудаа Вл. Митыпов нээрээһээ эрдэмтэн шэнгеэр бүтээһэн байдаг. «Болбосоролой шатанууд» гэжэ түүжа тухайнь Ленинградай нэгэ эрдэмтэ-геолог «уншаад байхадаа ори ганса алдуу олоһон юм гэлсэгшэ. Тэрэнь юун байгааб гэхэдэ, Египет орондо боро хараан гэб гэнтэ болошодог еһотой юм байна. Теэд энэмнай экваторай хажуудахи орон болоно гээшэ ааб даа. Автор оролто үгэ соогоо эрдэмтэдэй бэшэдэг маягаар иигэжэ хөөрэнэ: «Каир болон Берлин хотонуудай музейнүүдтэ Нефертити (Нефрэт) гэжэ хатан эхэнэрэй скульптурна дүрэ зураг байдаг. Энэ нэрэмнай «һайхан дангина гэшхэлнэ» гэхэ гү, али «һайхан эхэнэрэй бии бололго» гэһэн удхатай...

Түүжа соо эртэ урда сагай Кеме ороной (энэмнай мүнөөнэй Египет орон болоно) суута уран бүтээлшэ Тутмос гээшын фараон Эхнатоной захиргаагаар хайшан гэжэ тэрэнэй һамгань болохо хатан Нефертитиин дүрэ бүтээһэн, уран зураашын дурлаһан, зобоһон тулиһан тухай угаа шадамараар, ехэ һонеор, уян нугархай хэлээр, үнэншэмэ тодоор хэлэгдэнхэй.

Вл. Митыповэй ээлжээтэ номынь удаан гээ һаа удааншье боложо мүндэлөө бэлэй. Энэмнай 1975 он болоно. Тиибэ яабашье уран зохеолшо энэ саг соо «мүнөөдэр бэшэхэ дурам үгы» гээд гараа нюргандаа үргэлжэрхеод миин лэ һэлэн хатаржа нэгэтэшье ябаагүй гэжэ хэлэхээр. 1972 ондо СССР-эй Уран зохеолшодой холбооной гэшүүнээр абтаад, 1973—75 онуудта Москвагай Горькиин нэрэмжэтэ литературна институдай дэргэдэхи Дээдэ литературна курснуудта һуража гараа.

Ондоо маягаар, ондоо темээр бэшэхэ гэжэ нилээн бэеэ бэлдээ, юумэ ойлгожо абаа, ажал байдал һайса шудалаа юм ааб даа. Энэмнайшье ойлгосотой: урдань уран зохеолшын бэшэһэн бүхы номуудынь хэдышье һонин, үйлэ хэрэгүүдээрээ баян, нугархай бэрхэ хэлээр бэшээтэйшье һаа, удха эхиниинь бултандаа зохеолнуудһаа абтаһан хэрэг болоно ха юм.

Гэхэтэй хамта, авторые ондоо зохеолшодой бэшэһэн юумэ дабтаа, түүхын материалнуудые тэрэ зандань хэрэглээ гэжэ хэлэхын аргашьегүй һаа, хододоол иимэрхүү сюжедүүдтэй зохеолнүүдые бэшэжэ һууха гээшэмнай мүнөөнэй үе сагһаа бэеэ холодхооһон ушар болоно гэжэ зэмэлэлтэйшье байгаа. Шүүмжэлэгшэд, шэнжэлэгшэд энэ «нүгэлыень» өөртэнь хэлэһэншье байжа магад.

Тиибэ яабашье Вл. Митыповэй бэшэһэн «Мориной нюдэн» («Лошадиный глаз») гэжэ рассказ шэнэ, мүнөө сагай темэдэ авторай орожо ябаһые гэршэлээ бэлэй. Энэ зохеолоо автор тон лэ манай сагай үедэ болоһон үйлэ ушар тухай яһала нягта нарин, үнэн зүб байдалтайгаар харуулжа шадаа гэжэ хэлэмээр һэн. Үшөө нэгэ рассказынь —«Норжимо» гэжэ нэрлэгдэһэн — түбэй «Крестьянка» журналай шанда хүртөө бэлэй.

Владимир Митыпов эгээл Дээдэ литературна курснуудта һуража байха үедөө, энэмнай 1975 он болоно, Москвагай «Современник» гэжэ номой хэблэлээр «Мүнхэшүүлэй жалга» («Долина бессмертников») гэһэн романаа тусхай ном болгожо гаргуулаа һэн. Түс зохеол соогоо автор шэнэ темэ шудалжа, мүнөө үеын бодото байдалые харуулха зуураа, урданайнгаа дүй дүршэлтэй абаһаар хахасаагүй гэхээр. Номой автор мүнөө үеын хүнэй, тодорхойлбол, поэт Олег Аюшеевэй ажабайдалые, тэрэнэй һанал бодолнуудые үни заяанда үнгэрһэн үдэрнүүдэй ажал хэрэгүүдтэй, хэдэн зуу мянгаад жэлэй саада тээ Байгал далай шадарай болон Монгол ороной газар дайда дээрэ болоһон үйлэ хэрэгүүдтэй холбоно. Зохеохы ажалай шунал абьяаста абташаһан Олег Аюшеев аяар холын хоер мянгаад жэлэй урда тээхи үе саг руу эрьен хаража, тэрэниие мүнөөнэй түүхэтэй хайшаагаар холбоотой байха еһотойб даа гэжэ ойлгохые ухаангүй оролдоно. Романиинь өөрөө урданай үе сагта зорюулагдаһан бэшэ, тэрэ саг тухай романай герой Олег Аюшеев зохеол бэшэнэ. Тумань, Гийю, Модэ, Бальгур гэгшэдэй образ болон тэдэнэй хуби заяаниинь хадаа номойнь ном соохи ушар хэрэгүүд болоно. Үнгэрһэн үе сагуудай үйлэ хэрэгүүдэй уг удхые, тэдэнэй хоорондохи холбоо барисаае гүнзэгыгөөр удхалан шудалха зуураа, поэт энээнһээ урагша болоһо үнгэрһэн бүхы юумэн тухай гүнзэгыгөөр бодожо үзэдэггүй байһанаа халаглана. Үнгэрһэн саг гээшэ хэзэшье хэрэггүй болсод үлэһэн һүүдэр бэшэ, харин арад зоной сэсэн мэргэн ухаан бодол, сэгнэшэгүй ехэ дүй дүршэл болоно ха юм даа. Энээхэмнай бүгэдэ зоной ухаан бодолые баяжуулха байһан юм байнал гэжэ залуу хүбүүн һүүлэй һүүлдэ ойлгоно.

[Түгэсхэлынь 4-дэхи нюурта].

БУРЯАД ҺАЙХАН ЗАНШАЛААР ХОЛОҺОО БУУҺАН АЙЛШАДАА ХҮНДЭМҮҮШЭ ЕҺООР УГТАЯБДИ!

Болбосоролой шатануудаар...

(Түгэсхэл. Эхиниинь 3-дахи нюурта).

— Бидэ үнгэрһэн үе сагые мүн лэ һонирхон шудална бэшэбди, энэмнай манай саг ойлгуулхэ, мүн баһа өөһэдыемнайшье ойлгуулхадаа болохын тула шэнжэнэбди,— гэжэ археолог Хомутовой хэлэһэн үгэнүүдые Олег Аюшеев гүйсэдөөр дэмжэхэ баатай болоно.

«Хэн үнгэрһэн түүхэеэ мэдэдэггүйб, тэрэмнайл үнгэрһэн үе сагые өөрынгөө бэеэ мэдэрхын тула баһа дахин гэтэлхэ баатай болодог юм»,— гэжэ эртэ урдын философ Сантаянай хэлэһэн түүхэтэ үгэнүүд баһал тэрэнэй һанаан бодолые батадхана.

Бидэ, уншагшад, энэ ном соо хүнэй ухаан бодолой эрьесын гэршэнэр болохоһоо гадна эрхэтэн еһоной мэдэрэлэй мүндэлхые, мүн хүнэй түүхь урэнэй хэмжээндэ ухаагаа үйлгэжэ эхилһые харанабди. Түүхын гүн руу эрьен хараха зуураа, залуу поэт мүнөө үеын, ерээдүй үе сагуудай хүнүүдтэ хэрэгтэй, ашатай туһатай һургаал абаха гэжэ оролдоно...

Владимир Митыповэй «Алтаар баян хүбшэдэ» («Инспектор Золотой тайги») гэжэ хоердохи романиинь ганса Буряад ороной бэшэ, харин бүхы манай гүрэнэй олон тоото уншагшад мүн лэ айхабтар һонирхон уншаһаниинь лаб байха. Авторай энэ хоер романууд нэгэ томо боти болгогдожо, Москвагай «Советский писатель» гэжэ номой хэблэлдэ 1982 ондо гараа һэн. Энэ ботиингоо түлөө тэрэл жэлдээ РСФСР-эй Уран зохеолшодой холбооной шанда хүртэһэн дэмбэрэлтэй.

Романай гол үйлэ хэрэгүүд 1918 оной июль—август һарануудта болоно. Энээн зуураа номой автор баһал нилээн урда болоһон ушарнуудые зураглаад абаха юм. Гол нюурнуудайнгаа образые харуулхадань энэньшье баһал хэрэгтэй зүйл болоод үгэнэ. Хэдэн олон алтанай уурхайнуудые эдэлжэ байһан хатуу зантай, харуу гартай эхэнэр Дарья Мухловникова, алтаар «шахагдажа» миллионернүүд болоһон Ризер, Жухлицкий гэхэ зэргэ образүүд... Хүпеэсэй хүбүүн гэжэ ара нэрээрээ алдаршаһан Васька Разгильдяев, Митька Баргажан, Жэрхэ, Рабанжи гэхэ мэтэ «Малгай табиһан манайхи» гэдэг хүйхэршүүл... Эдэниие гартаа абажа, ухаан бодолооро диилэжэ шадаха байһан Верхнеудинска Совидэй түрүүлэгшэ Василий Матвеевич Серов, буряад улаангвардеец Очир, большевик Турлай, хадын инженер мэргэжэлтэй Зверев болон бусадшье урагшаа һанаатайшуул...

Уран зохеолшын энэ номынь баһал удаан саг соо бэшэгдэһэн юм. Үшөө 1971 оной зун «Правда Бурятии» газетэ тус романһаа хэһэгүүдые толилоо бэлэй. Тэрэнэй һүүлээр долоон жэл үнгэрһэн хойно энэ романай журнальна вариантань гараа һэн. Бодото ном боложо гарахынгаа урда баһал һайсахан мүлигдөө һааб даа. Хэдэн жэлэй саана «Алтаар баян хүбшэдэ» гэһэн романайнгаа удхаар уран зохеолшо «Хосорхо дүтэлһэн алтанай уурхайн үүрэй сагаан» («Утро обреченного прииска») гэжэ нэрлэгдэһэн киносценари бэшэжэ, СССР-эй арадай артист Иван Лапиков, РСФСР-эй арадай артистнар Зинаида Кириенко, Игорь Кваша, Иван Рыжов гэхэ мэтын һайн-һайн актернуудай хабаадалгатайгаар фильм буулгаха арга «Мосфильм» киностудиин режиссер Буряадай АССР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша Арья Дашиевта олгоо. Манай Буряадай телевиденеэр харуулагдаһан гурбан серитэй «Нойрһоо һэриһэн тала» (Жамсо Тумуновай романай удхаар) гэжэ фильмын сценариие, Улаан-Үдын гүрэнэй ород драмын театрай ендэр дээрэ найруулагдаһан «Алтаар баян хүбшэдэ» гэһэн пьесые тэрэ бэшээ.

Мүнөө уран зохеолшо Арья Дашиевта шэнэ фильмын сценари бэшэжэ дүүргээд, баһал манай ороной түбэй киностудида табигдаха ажал хүдэлмэритэй холбооронхой.

Ингэжэл буряад уран зохеолшын нэрэ түрэл нютагһаа холо саагуур дуулдажа эхилһээр унихэнэй боложо байнхай. Тэрэнэй «Мамонтын зулзаган Фуф» гэһэн багашуулай уншаха домогто туужа түрүүн «Молодежь Бурятии» газетын хуудаһануудта толилогдоод, Киев хотын «Барвинок» журналда украин хэлэн дээрэ толилогдоһоной удаа Улаан-Үдэдэ, Москвада, Украинада гарахаһаа гадна хилын саана — Венгридэ оршуулагдажа, баһал амяраа ном болонхойнь буряад литературада урагшатай хэрэгтэнь нэмэри боложо үгэһэниинь еһоор.

Тугаар дээрэ дурсагдагша фантастикын жанраар бэшэһэн номуудһаа бэшэ ондоо бүтээлнүүдые Вл. Митыпов бэшэхэеэ болишонхой. Тиимэһээ уран зохеолой хүнгэн бэшэ ажалда орожо ябахадаа, имагтал өөрынгөө темые шэлэжэ, гуурһаяа хурсадхаха үедөө нимэ жанраар туршаһан байгаа хаш гэжэ тухайлхаар...

Манай үеын үзэл бодолые һард танядхидаг, зөөриншэ аад, хоб хооһон сэдьхэлтэйшүүлые үнэн зурхэнһөө шоо үзэдэг байһан тула Владимир Митыпов өөрынгөө сатирическэ рассказууд соо, һүүлшынгээ томо зохеол болохо «Геологическа поэмэ» гэжэ роман соогоошье тиимэрхүү «бэрхэшүүлые» хурсаар шүүмжэлэн харуулһан байдаг. «Магазинда жаргал наймаалагдана» («В магазин завезли счастье»), «Хорхойгоор баяжалга» («Червивое дело») болон «Правда Бурятии» газетын 1988 оной майн 22-дохи номерто толилуулагдаһан «Шкаф доороһоо гараһан хүн» («Человек из-под шкафа») гэһэн рассказуудынь уншагшадай һанаанда мүнөөшье үлэһэн байха даа. Эдэмнай бултандаа «байшаһан үеын» (застойный период) гол нюурнууд гээшэ. Ажабайдалаймнай хэрэгтэ тохеолдодог элдэб хара-боро үзэгдэлнүүдэй эхин үндэһые анхаралтайгаар шэнжэлхэ зуураа, Вл. Митыпов хүнүүдэй далда муухан шэнжэнүүдые «хоро татан» гаргажа, сатирын хурса гэрэлээр гэрэлтүүлэн, олондо харуулдаг байһаниинь баһал һайн.

Уран зохеолшын намтар тухай хэдэн үгөөр хэлэхэ болоо һаа, нимэ байна. Владимир Гомбожапович Митыпов 1940 ондо Шэтын хойто хажуудахи Угдаан гэжэ буряад тосхондо алба хаагшын бүлэдэ түрэһэн. Эдир наһаяа Улаан-Үдэдэ, Онохой тосхондо үнгэргэһэн юм. 1957 ондо Эрхүүгэй гүрэнэй университедэй геологическа факультедтэ орожо, тэрэнээ амжалтатайгаар дүүргээ һэн.

Үшөө студент ябахадаа ганса эрдэм шудалха, мэргэжэл олохо бэшэ, мүн баһа ажабайдалай һургуули гаталха, дүй дүршэл абаха шухала хэрэгтэй байдаг гэжэ мэдэрдэг һэн ааб даа. Экспедицидэ, геологическа практикада, Витимэй тайга соо гү, али Хамар-Дабаан, Саян, Памир хадануудай үндэрые дабажа ябахадаа, бэень хүдэржэһэн, сэдьхэл зоригынь хатуужаһан, болбосорһон байха. Залуу хүбүүн хараһан, үзэһэнөө досоогоо хадагалаад ябангүй, тэрэнээ замай тэмдэглэл болгон бэшэжэ, ухаандаа хадуужа ябаһаниинь хожомынь уран зохеол бүтээхэ ажалайнь эхин һабагша боложо үгэһэниинь дамжаггүй.

1963 ондо дээдэ һургуулияа дүүргээд, мүнөө Байгал-Амарай түмэр замай гарадаг Буряад ороной Хойт[illegible]да хүдэлжэ эхилһэн байгаа. Тиихэдэл геологууд ерээдүйн промышленна хизаарай түүхэй эдэй баазэ бэлдэхэ түсэб дүүргэжэ байһан юм байна. Хүндэшье, оһолтойшье ажал хүдэлмэри ехэл һааб даа. Теэд тиимэ ажал хэжэ гайхалтай бэрхэ зонуудаар ушаржа, хөөрэлдэжэ ябаха гээшэ уран зохеолшо болохоео шиидэһэн хүндэ яаха аргагүй туһатайшье, хэрэгтэйшье байнгүй яалай.

— Юрын турист ябабал хараха, үзэхэгүй юумэеэ геолог ябажа харагдаа. Мөөртэй, далитай бүхы юумэндэ «аһажа», мори, орошье унагдаа. Түрэл дайдынгаа үргэниие, хангай тайгын баяниие гайхажа барахаар бэшэ даа!— гээд уран зохеолшо залуу үеынгөө мэргэжэл тухай мээхэйгээр дурдаад абаха юм.— Хараһанаа зүбшэхэ гэхэдэш, хажуудашни хүнэй байхагүйнь лэ хэлагламаар бэлэй. Заримдаа зээгүй хоолон талада һэреэд, гайхахаш: жэгтэй һонин, дүлии балай байдал тогтошоод, айхабтар томо, тэнсэлгүй ялагар мүшэд дээрэһээшни унахаяа байһандал үзэгдэхэ...

Тиимэһээл байгаалиин һайхан эдэ үзэгдэлнүүдые нэгэтэ хараһанаа мартангүй, ээлжээтэ зохеолнуудтаа оруулдаг еһотой даа. Һүүлшынгээ роман соо байгаали тухай уран зохеолшо нимэрхүүгээр домоглонхой байгша:

«Нарһадай оройгоор һалхин шэбээлжэ, мүшэрыень хүүсэ шууюулна. Заха зааггүй ехэ шууяан соонь хэтын уйдхартай шэнжэ бии хэбэртэй. Ойн гүн сооһоо хүхы шубуунай донгодохо дуулдана. Абяаниинь томо мүнгэн амһарта руу хойно хойноһоо дуһалжа байһан мүнгэн дуһалнууд мэтэ... Үбгэн тайжын толгойгоо үргэхэдэ, нарһадай шэнхинэмэ оройнуудай шанха дээрэнь сагаан үүлэнүүд сугларшоод байба. Огторгойн зээд хүн сагаан хонидойнгоо нооһо хайшалжа дүүргээд, тэрэнээ [illegible]ранда хатаажа байна гү гэхээр. Муухай нооһоной дайралдахада, зээдынь гэмэр-гутар гэлдэжэ байгаад, тэрэнээ угаадаг, бажуудаг, тиихэдэнь газар руу бороо шааядаг, тэнгэри дуугардаг байгаа еһотой...».

Оршон тойронхиие үнэншэмөөр зураглахын тула бэшэлгын тон өөрсэ маягтай болохо гэжэ уран зохеолшо оролдодог гэжэ ойлгохоор. Вл. Митыповэй зохеолнуудта һүүлэй жэлнүүдтэ реалис шэнжэ бии боложо, бодото ажабайдалай амисхаал мэдэрэгдэжэ байнхай гэхээр. «Литературная Россия» газетын «түхэрээн столой» 1986 оной май һарада Улаан-Үдэдэ үнгэргэгдэхэдэ, энэ уран зохеолшын «Геологическа поэмэ» гэһэн романда Москвагай шүүмжэлэгшэдэй үгэһэн үндэр сэгнэлтэшье энэ хэлэгшыемнай баталхаар байна гээшэ.

Энэ роман яралгүйхэнөөр, ербаад жэлэй туршада бэшэгдээ. Үйлын хүгжэлтэ, зохеол соо харуулагдаһан сагай «урдаса», юумэнэй хоорондохи зай, хэм хэмжүүр — эдэ бүгэдэ хүү зорюута эбдэгдэһэн, «тархи, һүүлэй» һэлгэгдэһэн шэнги гэжэ һанахаар. Роман соохи бүлэгүүдэйнь нэрэнүүдшье һаа тусгаарнууд: «Арбан гурбадахи пассажир», «Протромбинова үе саг», «Динозаврануудай байрладаг газар», «Ультима Туле» г. м. тэдэнэй дунда ушарха юм.

Романай гол нюур болохо хүн — Валентин Мирсанов газарай зургаан түбиин ямар гуримаар хүдэлдэгые өөрынхеэрээ тайлбарилхые оролдоно. Залуу эрдэмтэ геологой тухайламжые структурна геологиин «бурхан багшанар» һэжэглэн, доро үзэн үгтажа, шэнжэлгэдэнь хайшан лэ гээ һаа һаалта хэлтэйб гэжэ оролдоно. Өөрынгөө нангин хэрэг үргэлжэлүүлхын тула Валентин Мирсанов олохон һаад түбэгүүдые дабажа гараха, шэнэ үсын зоной хамаг һайхан шэнжэнүүдые харуулха баатай болоно.

«Түс романаа Хойто-Байгалай геологуудта зорюулнаб» гээд автор номдоо тэмдэглэһэн байдаг. Теэд өөрөө энэ ном БАМ-ай урдахи жараад онуудай үйлэ хэрэгүүд тухай ха юм даа. Эдэ хойто зүгэй область, хизаарнуудай түйлай ехэ баялигуудые ашаглахын түлөө БАМ баригдажа эхилһэн гэжэ манда мэдээжэ. Харин 30-аад, 40-өөд, 50-яад, 60-аад онуудай туршада геологуудай хэһэн ажал хүдэлмэри гоеолтогүй нээрээшье баатаршалга байгаа гэжэ энэ номой автор уншагшад маанадта ойлгуулна. Теэд Владимир Митыпов өөрөөшье тэрэ багаар нилээхэн хара хүлһөө адхаһан хүн юм. Тиимэһээл геологууд ямар түбэг бэрхэшээлнүүдтэй ушаржа, тэдэниие яажа гаталдаг байгааб гэжэ харуулһаниинь тон үнэншэмөөр.

Уран зохеолшо баһал нимэрхүү һанал хэлэхэ байна һэн:

— Үе сагайнгаа еһотой гол нюурые һанаанһаа абажа бэшэ, харин бодото ажабайдалһаа үндэһэлжэ харуулха гээ һэм. Хүдэлмэришэ зоной, мэргэжэлтэдэй образууд мүртэйгөөр гаража үгэдэггүй гэжэ ойлгосотой. Илангаяа мүнөө сагта залуу, эдэбхитэй, ухаан бодолоор хурса герой хэрэгтэй болоод байна. Валентин Мирсанов хадаа геологуудай түлөөлэгшэ, еһотойл хүдэлмэришэн хүн гээшэ. Тэрэниие би һанаанһаа абажа бэшээгүйб...

Эдэ үдэрнүүдтэ 50 наһанайнгаа ойн баяры тэмдэглэжэ байһан Владимир Митыпов байгша оной августын 30-һаа эхилжэ «Правда Бурятии» газетын хуудаһануудта шэнэ бүтээлээ —«Цыган компьютерэ» («Цыганский компьютер») гэжэ туужаяа толилуулжа эхилбэ. Түрүүшын хэһэгүүдые уншаад байхадаа, баһал яб гэмэ зохеол бэшээ юм байна гэжэ тухайлхаар...

Гадна мэнэ һая «Буряад үнэн» газетэ соо Вл. Митыповэй «Мүнхэшүүлэй жалга», «Алтаар баян хүбшэдэ» гэһэн романууд нэгэ боти болгогдожо, Киев хотын уран һайханай литературын Украинын республиканска хэблэлээр украин хэлэн дээрэ барлагдан гараа гэжэ хэлэгдэнэ.

Мүнөө гансашье Буряад ороной бэшэ, харин бүхы Совет гүрэнэй элитэ уран зохеолшо гэжэ суудаа гараһан Владимир Митыпов бэшэлгэ, найруулгынгаа талаар тон өөрын маяг шадабари олоһон зохеолшо болонхой гээ һаа, бидэ алдуу хэхэгүй байхабди даа. Тиимэһээ энэ прозаигай уран хурса гуурһан дороһоо үшөө олон, шэнэ, шанартай зохеолнуудайнь мүндэлхэ байһаниинь лаб зүйл болохо гэжэ найдагдана. Теэдшье Владимир Митыпов зохеохы ажалайнгаа охин соо ябана.

Виктор НИМБУЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Округой национальна хореографиин талаар научно - методическа түбэй ахалагша методист Екатерина Александровна Рультынеут. Тэрэ «Зов» гэһэн эдэбхитэдэй бүлэгэй түрүүлэгшэ юм. Национальна еһо заншалнуудые, чукот арадай урданай гуримуудые һэргээн хүгжөөхэ гэһэн гол зорилго энэ эдэбхитэдэй бүлэгэй урда табигдана. Екатерина Александровна гүрэнэй чукотско-эскимосско «Эргырон» гэжэ ансамбль байгуулагшадай нэгэн, үшөө тиихэдэ тэрэнэй түрүү солистка юм. Национальна жөөлгэдэ хубита искусствые хүгжөөлгэдэ оруулһанайнгаа түлөө тэрэ «Хүндэлэлэй тэмдэг» орденоор шагнагданхай.

ТАСС-ай фотохронико.

ГЕОРГИЙ ДАШАБЫЛОВ

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДҺЭЭ

ХҮНЭЙЛ ҮРИНЭР ГЭЭШЭБДИ

Шэг шарайнууднай ондо ондоо.
Шэртэжэ һайсахан шэнжээл һаа,
Улаан сагаамнай — өөрэ өөрынхеэрээ.
Унгилжа бодон гэһээмнай,
Уладай үринэр бүлтэ байбал даа.
Үндэр, набтарнай ондо ондоо.
Үрдилдэжэ зүргөөрөө ябанабди.
Түргэн удаамнай — өөрэ өөрынхеэрээ.
Түхэреэлжэ бусажа ерэһэмнай,
Түрэл Газарнай нэгэл байбал даа.
Абари зангууднай ондо ондоо.
Абиранабди хабсагай өсдэ.
Адлишье, үүхишьемнай — өөрэ өөрынхеэрээ,
Адлишье, һүүлдэшье гараһамнай,
Агуулын орой гансал байбал даа.
Ухаан бодолнууднай ондо ондоо.
Урилдан сэсэрхэжэ арсалданабди.
Ухамайлаашамнай — өөрэ өөрынхеэрээ.
Удаан һуужа тоосоһомнай,
Удха эхимнай нэгэн байбал даа.

БУУРАЛХАН ЭЖЫГЭЭ ҺАНАХАДАМ...

Бууралхан эжыгээ һанахадам,
Буусымнай утааниинь
харагдана.
Буусынгаа утаае
харажархин,
Баяртай яран ерэдэг
бэлэйб.
Хайратал эжыгээ
һанахадам,
Халуухан сайханиинь
хангалтана.
Халуухан сайханаар
ундалхадам,
Хамагхан бэем һэргэдэг
бэлэйл.
Зүлгыхэн эжыгээ һанахадам,
Захижал хэлээшэнь үнэн
байна.
Захижал хэлээшыень
абахадам,
Замаймни одон болож ол
байна.

ХЭНГЭРГЭ

Мундаргануудһаа
Мултаржа гараад,
Мундуу эршээр
Мугыдаһан,
Мунса шулууды
Мунинхэ тэгшээр
Мундаа дээгүүрээ
Мухарюулһан
Тэшхүү солгеон
Тэршээ зэрлиг Хэнгэргэ,
Мүнгэн долгео
Мүнөө мүнөө сэсэргэ!
Сагай һалхинда,
Саһан бороодо
Сахалайтаһан
Саян уулануудай
Сарюун зүүдэн,
Сансарһаа бууһан
Сабдагуудай
Сабшажа гаргаһан
Самсаал үүдэн —
Үе мүсөөрөө
Үерлэһэн Хэнгэргэ,
Тэнгэриин хабхары
Тэһэ тэһэ нэергэ!
Шулууд дээгүүр,
Шулууд дундуур
Шуумар түргэн
Шуухиржа
Шуран дэбхэрхэдэш,
Хүтэлэй сээжын
Хүмэг руу
Хүүюур болож о
Хүмэрин унахадаш,
Сагаан хөөһөөр
Сахаригтажа,
Хабсагайн үбсүүнһээ
Хандагай мэтээр
Харайхадаш,
Сэдьхэл минии
Шэмшэрхэдэнэ.
Хэн байһанаа,
Хэн ябаһанаа
Хэлэхэ сагни, Хэнгэргэ,
Хэзээ намдаш ерэхэб?
Хуби заяанайм хэдэргэ
Хурса байнал — мэдэнэб!
Дорюун хүүеэнһээш
Долоон мундарга
Дороһоо
Доһолһон шэнги.
Дондорон гүйһэн
Дошхон долгидшни
Шулуун һабадаа
Шургажа багтангүй —
Энэ дэлхэйдэ,
Энхэ нүхэд, уласта
Эгээ танигдангүй
Ябаһан намайе
Ятараа хүлгүүлнэб?
Хазааргүй шамдал
Хабшуу һабада баригдангүй,
Хангай дайдаар
Халиха дурамни хүрэнэл.
Үрэ зүрхэнэй
Үнэн үгэнүүдые
Хэлэхэ гэхэдэм,
Хэшээгыш,
Нэгэл тимэ һаба
Нэрэ һурагүй хабшанал.
Һүрни муудаа гү, Хэнгэргэ,
Һүлдэмни доройтоо гү?
Ами наһанайм тэргэ
Аяндаа тогтоо гү?
Үндэһэн хэлэеэ,
Үнэн нэрэеэ,
Урданай заншалаа,
Уг гарбалаа
Уһанда хаянгүй,
Түрэл гаралаа
Түймэртэ алдангүй
Ябыт гэжэ уряалһан
Хэнгэрэг гүш,
Хэсын дуун гүш,
Хэнгэргэ, Хэнгэргэ!
Ши тимэл һаа,
Шингэһэн далинем,
Хии моринем
Хиидхэжэ дээшэнь үргэ!

ДУУШЫН СЭДЬХЭЛ

Хэжэнгэмни

Бүряад талаяа эрьенгээ
Бусаад ерээб.
Һэбхеэн хадаһаам
һэрьенхэй
һэбшээн ерээ.
Газарайл уужам дээр
Гансахан дайдамни,
Хэзээдэш хүлеэн абыш,
Хэжэнгэмни.
Ургы сэсэгээ дэбдинхэй
Үлгы минии,
Эгээл багаһаам үргэнхэй
Эжым бэлэйш.
Газарайл уужам дээр
Гансахан дайдамни,
Хэзээдэш хүлеэн абыш,
Хэжэнгэмни.
Холын хотодоош һананхайб
Ходол шамай,
Досоом хэтэдээ жэргэнхэйл
Долгин шинии.
Газарайл уужам дээр
Гансахан дайдамни,
Хэзээдэш хүлеэн абыш,
Хэжэнгэмни.
Үлгэн ямархан нютагһааш
Үлүүл дулаан,
Зулгы гансадам адлишуу
Зүрхөөр халуун —
Газарайл уужам дээр
Гансахан дайдамни,
Хэзээдэш хүлеэн абыш,
Хэжэнгэмни.

ЖЭГТЭЙ ЛЭ

Тоотойхон энэл наһандаа
Тоосолдоод ялай гэһэмни,
Тодхортой, хоротой
хүнүүдэй
Тойрожол байгаашань
жэгтэй лэ.
Хэдыхэн энэл наһандаа
Хэрэлдээд ялай гэһэмни,
Хэлэтэй, харатай хүнүүдэй
Хажуудам ябаашань жэгтэй
лэ.
Үсөөхэн энэл наһандаа
Үзэлсээд ялай гэһэмни,
Үгэтэй хобууша хүнүүдэй
Үлүүсэл олониинь жэгтэй лэ.

УЯРУУЛНА

Хадануудни, сэнхир
хадануудни,
Харажал таанадаа
ябахадам,
Холшортойл энээхэн
наһанаймни
Холборхойл байһаниинь
уяруулна.
Горхонуудни, түрэл
горхонуудни,
Гаталжал таанадаа
ябахадам,
Охитойл энээхэн наһанаймни
Охорхон байһаниинь
уяруулна.
Талануудни, үргэн
талануудни,
Татажал дуунуудаа ябахадам,
Тангилхан энээхэн
наһанаймни
Тоотойхон байһаниинь
уяруулна.

ЕРЭХЭБ ГЭЭ БЭЛЭЙШ

Хабарай шубуудай
Хаһатай үеэр лэ,
Ханилһан нүхэрни,
Ерэхэб гээ бэлэйш.
Хабарай шубууды
Баяртай угтаалби.
Ханилсам, теэд мүнөө
Хаанабши, хаанабши?
Хүлеэнэб биш шамайгаа,
Хүлеэжэл байнаб.
Хүлеэнэб биш шамайгаа,
Хүлеэжэл байнаб.
Намарай шубуудай
Задатай үеэр лэ,
Найдаһан нүхэрни,
Бусахаб гээ бэлэйщ.
Намарай шубууды
Гунигтай үдэшөөб.
Найдалсам, теэд мүнөө
Хаанабши, хаанабши?
Хүлеэнэб биш шамайгаа,
Хүлеэжэл байнаб.
Хүлеэнэб биш шамайгаа,
Хүлеэжэл байнаб.

НАЙМАН МҮРТЭЙ ШҮЛЭГҮҮД

I.

Эртын хюруу — һаншагайм
сагаан
Эрэ минии замуудай
тэмдэг гү?
Тэмсэлээр дабагдаа олон
дабаан
Тэдэнэй сараа ингэжэ
үлэдэг гү?
Буурал болохоһоо
юрэдөөш айнагүйб,
Будаад үһэеэ гоеожо
ябанагүйб.
Эртын хюруугай һайхан
үнгэ —
Эртэ ерэһэн Сэсэнэй үнгэ.

II.

Хэзээ нэгэтэ
Хээрэ хаягдажа жэбэрһэн
Булад танкын
Ула — гэнжэ дээрэхи
Шорой тооһон сооһоо
Шохойжо урган һалбарба
Шаб шарахан аад.
Габ гансахан сэсэг!

III.

Уһан дээрэ
Үрмэ тогтоомо үгэһөө
Үдэр бүхэндэ тэгшэ
Үргэлжэ садашаһан
хэбэртэйб.
Маһаржа һууһамни үнэнһөө,
Мяханайм заахан тэбшэ
Хоршыһон онгосо шэнги
Хооһон лэ байхань жэгтэй.

IV.

Могойтодом дуугдадаг
бэлэй:
Моридой дорюун түрэлэн,
Хореодо үнездэй мөөрөөн,
Хонидой шэнгээхэн мөөрөөн,
Харин мүнөө иимэ лэ:
Хашаада гахайнууд
хоршогоноод,
Зольбо нохойнууд
улилдана,
Зоходожо эрэшүүл
хашхаралдана.

V.

Хооһон сүл губида
ангахадаш,
Хонхо сэсэгүүд гэнтэ
һанагдаха.
Мүнгэн үһатай горхон
хажуудаш
Мүшэтэн урдаһан мэтэ
харагдаха.
Сүмбэр уулынгаа үндэр
хормойн
Сүлөөтэй уужам тужа ойн
Сэсэгүүд соогуур
алхалхадаш эгтээ,
Сүл губиин һанагдахагүйнь
жэгтэй.

VI.

Удага эрбээхэйдэл адляар
Улаан түүдэгһээ һаргажа,
Дүтэлэн ниидэнэб гэхэдээ,
Дүлэндэнь шаташаха хэсүү.
Алмай һайрхуу хүндляар
Алдар солодо тэгүүлжэ,
Гансата абанаб гэхэдээ,
Галдань шаташаха хэсүү.

VII.

Элһэн, элһэн, элһэн...
Энэ дэлхэй, юрэдөө,
Эгээл ганса
Элһээр хушаатай бэшэл юм
аабза?
Губиин шара дэлһэн —
Гурьба добонууд — элһэн.
Халуун наранданы
Хара нюдэмни шэргэшэхэгүй
юм аабза?

VIII.

Бэлигэй шүлһэ шинии духа
дээрэ
Бурхан одоо дуһаагаа гү?
Сэдьхэлгүй һаа, ши,
юрэдөөл, бү хиирэ
Саарһан үшөө дууһаагүй.
Сэсэн уян шүлэг гээшэ
Сэдьхэлэй долгинһоо
эхилээшэ.
Сэсэрдэһэн юм гэгшэ —
Сэхэ тэрээндэ этигэгшэб.

IX.

Долеохоһоо наагуур
эльбэхэ,
Долоо алхаа саашаа.
Шамаяа муушалан ябадаг
Шашаг шарьяа нүхэд бии.
Хоб жэбтэ дурамгүй гэхэ,
Холошье ошонгүй саашаа,
Үйлсэдэ уулзаһан шамда
Үнөөхиеэл хэлэдэг нүхэд
бии.
Бүгэдэ юумэн үнгэрхэ,
Бүхэтэр бэешни һэдэрхэ,
Бүлеэн, хүйтэншье тэгшэрхэ,
Бүхы Дэлхэй эмдэрхэ —
Гэжэ нэгэнэй хэлэхэтэй,
Гэнтэ һэргээд абанаб.
Үхибүүдтэмни хэрэгтэй
Үндэр гэр баринаб.

«Эртын шүүдэр»

(РЕЦЕНЗИ)

Буряадай номой хэблэлээр гараһан Балдан Ябжановай «Эртын шүүдэр» гэжэ шэнэ ном соо «Эртын шүүдэр», «Дамнин таабайн хоер үдэр» гэһэн хоер туужа, «Нулимса», «Хэрмэшэ», «Эхэ шоно» гэһэн гүрбан рассказ багтан ороно. Энэ номой хэмжээн яһала ехэ: хори шахуу хэблэлэй хуудаһан. Уран зураашан Олег Цыремпилон уран һайханаар шэмэглээ, хоер мянган хэһэгээр хэблэгдээ.

«Эртын шүүдэрэй» хэблэгдэжэ байхада, өөрөө хабаадалсаһан дээрэһээ сэдьхэлээ хүдэлгэн энэ рецензи бэшэбэб. Нээрээшье, Балдан Ябжановай энэ номдо эгээл түрүүшын рецензи болобоха. Сэхыень хэлэхэдэ, бидэ үнинэй танил тала зомди. А. М. Горькиин нэрэмжэтэ литературна институтда һуража байхадам, Балдан Ябжанов уран зохеолой дээдэ курса түгэсхэһэн юм. Ингэжэ энэ гайхамшагта һургуулида хамта һураха зол манда тудаһан юм. Аха нүхэртэй харилсаан намда ехэ ашатай туһатай байгаа. Юундэб гэхэдэ, ажабайдалай халуун хүйтые һайса үзэһэн хүн хадаа намда аргагүй ехэ нүлөө үзүүлээ. Уран зохеолшын ехэ нүлөө байхыешье хараһан байнаб: тиихэдэ үдэр, һүниие мэдэхэгүй ажаллажа байгша һэн.

«Би юушье һанаанһаа абажа зохеоногүйб, зүрхэндөөл байһан юумэеэ бэшэнэб. Минии геройнууд тиихэдэ ажаллажа ябаһан зон. Тэдээнтэеэ хамта би дайнай үедэ хүдэлжэ, боргожоһон хүнби...» гэжэ хэлэһэн үгэнүүдыень мүнөөшье ухаанһаам гарадаггүй.

Энэ номой хуудаһануудые иража һуухадаа, тиихэдэ хэлэһэн үгэнүүдыень дахин дахин ухаандаа оруулбаб. «Эртын шүүдэр» гэжэ туужа соонь Саянай хормойдо һууриҗаһан багахан тосхоной хүн зоной ажабайдал харуулагдана. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ Майтагсаан Майдар хоерой яажа нүхэсэһэн тухай хэлэгдэнэ. «Майтагсаан» гэжэ бүлэгынь энэ туужын гол үндэһэн болоно үгэнэ. Туужын удха дабтангүй хэлэхэ болоо һаа, уран найруулгынгаа, байгуулгынгаа талаар яһала һайн зохеол болоо. Майдар хүбүүнэй, мүн тэрэнэй нүхэр Будын (Майтагсаан гэжэ ара нэрэнь) ажабайдалынь, абари зангынь үнэн зүбөөр харуулагдаа.

Туужын түгэсхэлдэ гэнтын аюулһаа боложо, Майтагсаан наһа барана. Энэ хүбүүнэй үхэл уншагшадые уяруулжа, зүрхэ дайрана:

«Майдар, харыш, энэ ногооной шүүдэр тогоон соохи шүлэнэй тоһон шэнгеэр ялалзажа байна,— гэжэ Майтагсаанай зааһан тээшэ харасаяа залахадам, ноб ногоохон ногоонуудай торгон залаанууд дээгүүр, эртын ургынуудай дэльбэ дээгүүр мүнгэнэй уһан мэтээр ялалзажа харагдаһан эртын шүүдэр, нээрээшье, тарган шүлэнэй тоһон шэнгеэр харагдажа, бэеэ барингүй шүлһэеэ залгяад абанам, иимэ шүлэндэ нэгэшье садаһайб гэжэ, үгы-ы, нэгэшье халбага һорожо үүһайб гэжэ һанахадаа, угаашье хомхойгоор, угаашье шуналтайгаар шүлһөө залгиха үедөө үни удаан ханяабаб. Нэгэ халбага шүлэнэй түлөө Майтагсаан бидэ хоер юугээшье хайрлахагүй байгаа хабди, теэд үлэн, хооһон хотоео дүүргэхэ хүсэлһөө ондоо юумэн маанадта юуншье үгы байгаа бэлэй. Энэ агшан зуурахана үбэл маанарай хойноһоо дахаһан үлэн шоно шэнги болошоод ябаа һэн хабди».

Энэ туужа «Эртын шүүдэр» гэжэ юундэ нэрлэгдээб гэхэдэ, уран зохеолшод дайн дажарай аюулта сагта үхибүүдэй үлдэжэ, даараҗа ябаһые харуулхадаа, ехэ гүнзэгы удхатайгаар иимэ нэрэ үгэһэн байна. Ажабайдалай хатуу шэрүүн үе, тэрэ сагай гашуудал, зоболон үнэн зүбөөр харуулагдажа, мүнөөшье өөрынь үетэнэй һанал бодолые уяруулна. Нээрээшье, энэнь зүб. Юундэб гэхэдэ, уран зохеолшо тэрэ үедэ үхибүүн наһандаа ябаа. Тиимэһээ нэгэдэхи нюурһаа «Эртын шүүдэр» гэжэ туужа бэшэгдэнхэй.

Нүгөө «Дамнин таабайн хоер үдэр» гэжэ туужын гол герой үнинэй механизатор, дайнай болон ажалай ветеран Дамнин таабай болоно. Тэрэ хүндэтэй амаралтада гараха үедөө, үнгэрһэн сагаа, үйлэ хэрэгээ дахинаа шүүмжэлжэ, бодожо үзэхэдөө, түрэл саданартаа, арад зондоо ашатай туһатай байһанаа ойлгожо, өөрынгөө дуратай ажалда хүдэлхэ гэжэ шиидэнэ. Энэ хоер туужа буряад уран зохеолой еһо гуримаар бэшэгдэнхэй. Ушар иимэһээ арад зоной ажаһуудал, һайн һайхан сэдьхэл тон зүбөөр харуулагданхай.

Энэ номой автор ангуушанай ажал, мэргэжэлые ехэ һайнаар мэдэдэг дээрэһээ амитадые үнэн зүбөөр харуулжа шадана. «Эхэ шоно» гэжэ рассказ соонь шоныи, «Нулимса» гэжэ рассказ соонь Паандарь нохойн абари зан үнэншэмөөр харуулагдана.

Б. Ябжановай рассказууд яаха аргагүй үнэншэмөөр байдаг. Юундэб гэхэдэ, тэрэ хүн зонойшье, ан арьяатанайшье абари зангые тон һайнаар мэдэнэ бшуу. Жэшээлхэ дэ, «Хэрмэшэ» гэжэ рассказһаань нэгэ багахан хэһэг харуулая: «Дэгэлэйнгээ үбэрһөө нэгэ халтар зүһэтэй гүлгэ гаргаад, шодогорхон һүүлһээнь барижа, тархиинь уруу һанжуулжархео бэлэй. Тиихэдэнь нюдөөшье һайнаар хаража үрдеэгүй үнөөхи ахир муухан амитаниинь гангинажа, гиинажа байгаад, өөдөө матаралдаа, нугаралдаа юм.

— Харана гүш, хүбүүмни? һайн нохой болохо гүлгэн тархиинь уруу харуулжа барихада, ингэжэ бэеэ дааха шадалтай юм бшуу,— гэжэ эсэгэнь хүбүүндээ хэлээ һэн. — Муу нохой болохо һаа, таряа шэглэһэн түлам шэнгеэр тархияа уруу һанжашаха байгаа».

«Хэрмэшэ»— нохойн нэрэ. Энэ ном соохи иимэ нэрэтэй рассказые эгээл һайниинь гэжэ тоолонob. Уран зохеолшын эгээн ехэ амжалтань болоно. Энэ рассказ соо нэгэшье үлүү, дутуу юумэн үгы, бүхы талаһаань абажа үзэхэдэ, хүсэд дүүрэһэн удхатай зохеол болоно.

Уран зохеолшо түрэлхиин зохеол бэшэхэ абьяастай хүн. Тэрэнэй уянгата рассказуудые уншахадаа, уран зохеолойнь эгээл хүсэтэй һайн талань — ажабайдалые гүнзэгыгөөр мэдэсэнь тон ехэ бэлиг шадабаринь болоно гэжэ ойлгонобди. Б. Ябжановай рассказууд онсо өөрсэ илгарма шэнжэтэй дээрэһээ сэдьхэлдэ бүхөөр хадуугдана.

А. СОДНОМОВ.

Цыден ЦЫРЕНДОРЖИЕВ

Шэнэ шүлэгүүдһээ

ХОЕР НАРҺАН

Нюсэгэн добын
Налуу ногоон ташаланда
Хүтэрэлдэһэн хүнүүдтэл
Хоер нарһан үгсэнэ.
Хажуугаарнь зурыһан
Хотын дардам харгыгаар
Хойшо, урагшаа һүндэлхэдөө,
Зэргэлжэ ургаһан
Жэгдэхэн сесуу нарһадые
Заатагүй хаража уяргашаб.
Шэмэрүүн хүйтэн шуурганда
Шурдатарга үлеэлгэн,
Аадар бороо, мүндэртэ
Нэбтэ шобто сохюулан,
Ган гасуур,
Гал түймэртэшье тэсэж,
Амидарал тээшэ зүдхэжэ,
Аажамхан һуудаг лэ
Агууехэ тэмсэл соо.
...Олон олон бодолнууд
Орьелшодог сэдьхэлдэм...
Хүнэй хуби заяае
Халтад гэбэл шатаадаг
Хахасалга гээшые мэдээгүй
Хүжэ ногоон үнгэтэй
Хоер нарһан заргэлээд,
Хүүен, надхан байдаг лэ.

ХУН ШУБУУД

Огторгойн сэнхир уудамда
Зэлэ татан,
Хун шубууд ниидэнэ.
Тэрэ сэлюун сэнхирһээ
Түби дээрэ теерингүй
Түрэһэн үдэһэн газараа
Уһанай гэлигэр нюруу дээрэ
Хун шубууд бүүбэл даа.
Эжэл хоер хун шубууд
Ээм хүзүүгээ матаруулан,
Далинуудаараа дүмүүхэн
даллан
Бэе бэедээ дүтэлнэ...
Гэрэл толи уһан дээрэ
Гэгээн зүүдэ уяһэндэл,
Һанаандам мүнхэ үлэхэл
Һайхан энэ үзэгдэл.
Аян замаа гаталжа,
Аяшаран ерэһэн хун
шубуудые
Аглаг ногоон нютаг тань
Аюул тодхор хүлеэгээл,
Хоер хүлтэ алууршан —
Хорообол даа, нэгтэнь!
Анхан түрэһэн дайдадаа
Алтан һодоо ходолуулжа,
Оршолонто дэлхэйн
Ороо хуурмаг байдал соо
Орон нютагтаа бусаһаар лэ
Хонгор тэрэ хун шубуун
Хосорхо заятай байбал даа.
Үншэрэн үлэһэн нүгөөдэнь
Үндэр тэнгэридэ дэгдэжэ,
Сэдьхэлээ гүниг дуулаһаар
Сүлөөтэ огторгойе мэдэрдэл.
Огторгойн сэнхир уудамда
Зэлэ татан,
Хун шубууд ниидэнэ.

ЭХЭ НЮТАГ

Түрэһэн үдэһэн нютагни
Түби дээрэ ганцахан.
Ашата буурал эжымни
Арюухан түхэл шарайтай.
Элдин талаһаа эдирхэн
Эхин дуугаа дуулаа һэм.
Эгигэл дуранайм сэсэгхэн
Эльгэн дээрэш задараа һэн.
Хонин нэхы үбэрһөөш
Холые зорин гараа һэм.
Эрьен тэхэрин ерэхэдэм,
Эхэ мэтээр угтадаг һэнш.
Намаа сэсэгээр анхилан,
Аршаан булагаар бурьялан,
Баян дэлгэр һуухыеш
Сэдьхэл зүрхэнһөө хүсэноб
даа.

ЛИМБЭ

Олон ондоо күгжэм соо
Ондоохоноор эздэлиэш.
Буряад оронойм зэндэмэни —
Хулһан шарахан лимбэхэн.
Түрэл түтим арадайнгаа
Түүдэг мэтэ сэдьхэл соо,
Үржэн сэнхир Буряадайнгаа
Уудам сэлюун дайда дээр
Жэгтэй уян аялгаар
Жэргэн гургыш лимбын дуун.

Бадма-Базар НАМСАРАЙН

ШАЛ ПАЛ ХОЕР

(ШОГ ҮГҮҮЛЭЛ)

Фермын тугалшан шара Пагма һүниин харуулшанаар хүдэлдэг. Хара Базартаа автолавкаһаа эхир хоер тапочка гутал хабар худалдажа абаһан байгаа. Энэ паар тапочкань ногоон сэмбын үртэһөөр оегдоһон, резинэ улатай, хүрин миндаһаар хүбөөлүүлһэн, зөөлэхэн бүд дүрэмхэтэй, хүлдэ хүнгэхэн, аятай зохидхонууд һэн. Хара Базар һамганайнгаа худалдажа абаһан ногоон тапочкануудые үдэртөө амаржа байхадаа үмдэжэ, хониной хоорондуурнь гүйжэ гарашахаар маяа хоер хүлэйнгөө шалаа шархираа гарган, хотон соогуураа газаа гэртэ хүнгэхэнөөр алхалагша бэлэй. Теэд һаланшагаар үмдэгдэһэн тапочканууд хүүшэржэ, шорой тооһондо дарагдажа, маяа хүлнүүдыень һажаан жалжагынууд болошобо.

Нэгэ үдэр, үдэшэнһөө хойшо һүниин харуулда байжа, унтангүй хоноһон Хара Базарай булайхан зохидоор һажажа байтар, хэдэн гэрэй саана байдаг Мудай нүхэрынь ерэжэ, хони гаргаалди, ошожо, халуун шүһэ эдеэд ерыш гэжэ һэрюулбэ. Үнихэнэй хониной халуун шүһэ эдеэгүй Хара Базар һүг харайн бодожо, яарал түргөөр тапочкануудаа углаад, Мудайтай гэртэнь ошобод. Ошоходонь тогоогоор дүүрэн мяхан шанагдажа, Мудайн һамган Янжин һахы һалаг, тогооной хажууда шанага барихай, һабандажа, хүлһэ һалхан юумэ моксолзоно. Тиихээршье байтар мяхан тогооһоо гаргагдажа, Хара Базар Мудай хоерто табагтай обогор мяхан табигдаба. Мудай ханзын саанаһаа нэгэ шэл сагаанииие гаргажа, табагтай мяханай хажууда сылытэр табижархиба. Эдэ хоернай самсаалтай стаканай хахадсаа хээд, үужэрхиһэн бэеэрээ, хототой шүһэ хошхоногоор холсод эдижэл мэдэбэд. Үнихэнэй архи уугаагүй Хара Базар хорхойтойгоор ууһандаа гэхэ гү, али гурбан дүндые ууходаа һогтобо, хэбэртэй. Эдэ хоерой уужа, эдижэ садаад шашалдажа һуутар, центртэ байдаг Шагтуу Шалхар ама халамгайшаг орожо ерээд: «Һанаһан айлда болоһон эдеэн»,— гэжэ эгээл энээниие хэлэхэ, яашаһан амандаа золтой хүн гээшэбиб»,— гэн, үбэрһөө нэгэ шэл сагаанииие гаргажа, урдань табяад: «Ууя!»— гэбэ ха. Амаа халаһан Хара Базар Мудай хоер «һэм!»— гэлдэн, тэрээнһээнь аяганаа һэн ааб даа.

Тиигэжэ хониной шүһэн дээрэ найрлажа һуутарынь аргагүй ехэ үһатай аадар шаажашаба. Газаа шал шабар боложо, түргэн аадарай үһан хонхосог хотогор газараар тогтожо, доболуур газараар таляан болон урдаба. Аадарай намдахада, Хара Базар нилээд һогтонхой гэр тээшээ мэхэрээ һэн. Тапочкатай ябаһанаа мертажа, хемаагүй гэшхэлнэ. Хоер ногоон тапочкань шал шабар соогуур, шагайсаа үһан соогуур ябаһанһаань шал-пал болотороо норсод, гахайн умбадаг шабар соогуур гараходань хоюулан һугараад үлэшэлэй. Тапочкатай үгыгөөшье мэдэхэгүй Хара Базар хүл нюсэгэн гэртээ ороо һэн.

Үглөөдэрынь жаран найматай Жэрбай хүгшэн Жамбалайда ошожо ябатараа, гахайн шабааг соо хоер тапочкын хэбтэхые хаража, түлүүраараа арай еохон үлгэн абаад, гасууда үлгэбэ: «Угаагаад, сэбэрлээд үмдөө һаа, гуталай оро хаахал юм һэн хаш, жаалдаг даа саашаа, нэгэн хэрэглэжэ абана ааб даа»,— гэжэ үгэлһөөр саашалаа бэлэй.

Гасууда үлгэһэн хоер тапочка шал шабар болошонхой, шал-пал болотороо норошонхой, уһа һабанажа байгаа һэн. Игэжэл сэбэр сэлмэгхэн хоер тапочкануудынай эзэнэйнгээ һаланһаа Шал Пал хоер болоод гасуугай оройдо хосоржо байна ха юм. Игэжэл нэгэ зэрмин сэбэр сэлмэг ябаһан аад, арбан гурбан жолоотой архиин гэмээр әмэргүү байдалда орошодогынь ехэ гэмтэй юм даа.

БИШЫХАН ХОЁР ДҮҮНЭР
БАЙҺААР ГЭНТЭ ТООСОЛДОО,
БААХАН ХАЛТА НОСОЛДОО...

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

Арбан хоёр эрдэни шэмэгни

Африкан БАЛЬБУРОВ

[Үргэлжэлэл. Эхэниинь 22-38-дахи номернуудта].

Княгиневка тосхондо хонобобди. Тосхоной нэгэ захада манай полковник Кипканин сэрэг, нүгөө захадань — дайсад. Үдэр соо дайсадай хоёр миномет, рото шахуу ябаган сэрэг бута сохёобди.

НОЯБРИИН 2.

Немецүүд үглөөгүүр добтолго хэбэ, манай ябаган сэрэгые Княгиневка тосхонһоо үлдэжэ шадаа. Манайхин ехэ мэгдээ, зүгөөр манай артиллери тэрэ хэсүү үедэнь дайсадые буудажа, ехэхэн түйһа хээ. Ябаган сэрэгнай шэнэ газарта бэхижээ. «Катюшын» һомонһоо дайсадай хахадһаа үлүү сэрэгынь хосороо. Немецүүд нэгэ бага номгорбо, туһалемжа хүлеэнэ ёһотой.

НОЯБРИИН 3.

Хүйтэржэ эхилбэ. Һүүлэй үедэ хэды дахин үхэн алдааб. Гурба дахин шоройгоор булуулааб, теэд амидыл ябанаб даа.

Гурбан хоногой туршада хоёр командирнай һалаа. Сошалин алуулаа. Гершензон шархатаа, гурбан солдат шархатаа.

НОЯБРИИН 4.

Алхамшье сухарингүй тулалдаха гэһэн хатуу захиралта Проваловһаа абааб.

Шуһанайнгаа һүүлшын дуһал хүрэтэр тулалдахабди. Жаахан залигүйгөөр дайсадые буудахабди.

НОЯБРИИН 5.

Корнеевэйдэ байрланаб. Хубсаһаа тайлаад, хүн шэнгеэр унтадаг болонхойб. Байрамни сэрэгэй газарһаа 200 метр газарта.

Ноябриин долоонойһайндэрнүүдтэ манда «конфет» эльгээбэ. «Конфет» гэжэ бидэ снаряд-һомоёо нэрлэгшэбди. Дайсад баһал манииие мартаагүй. Хэдэн дахин буудаа. Теэд бидэ бүрин бүтэн үгөөбди.

18 часта нэгэдэхи дивизиондо бидэ һайндэрэй суглаа хээбди. Сэрэгшэднай ехэ дорюунууд. Эгээл үнэн сэхэ, Эхэ орондоо дуратай зон үлөө.

4-бис шахтын оройдо улаан туг үлгэбэбди. Бороо оржол байна.

НОЯБРИИН 7.

Үглөөнһөө манатай байба. Дайсанай һайндэрөөр маанадые «амаршалан» буудана. 11 сагта манан тараба. Немецүүд шахтын оройдо хадхаатай улаан тугымнай харажархёод, галзууралдаба. Буудаад, буудаад, теэд тугнай намилзаһаар лэ байна.

Мүнөөдэр ехэл һайн үдэр дайралдаба. Дайсанай хэдышье галзүүгээр буудаа һаа, манайхин бүгэдэ бүрин бүтэн.

НОЯБРИИН 8.

Үглөөнһөө байлдаан дахин эхилбэ. Ехэ сэлмэг үдэр дайралдаба. Донбасста ехэнхидээ утаа манатай байдаг юм. Дайсадай ОП, НП хоёрые обёорбобди. Буудажа, бултыень хюдабабди. Тагнуулда гараһан сержант Леонтьев айхабтар габьяа харуулаа. Дүрбэн немецкэ офицернүүдые буудажа алаа, гурбан зуугаад шахуу ябаган сэрэгшэдые обёоржорхибо. Тэрэ сэрэгыень манай 2-дохи батарей бүгэдыень хюдаа. Зохид байна даа!

Үдэшэлэн Красный Луч, полкын штаб ошобоб. Полкын командир майор Михайленко үбдөөд, амаралтада гарахань. Өөрынгөө орондо намайе полкын командир болгохо һанаатай ха.

НОЯБРИИН 9. КРАСНЫЙ ЛУЧ.

Би полкын командир болобоб. 9 сагта дивизиин артиллериин начальнигтай хөөрэлдэбэбди. Михайленкые эмшэлүүлхынь эльгээжэ, намайе полкын командираар табиба.

НОЯБРИИН 12.

Үглөөнэй 5 сагта бодооб. Холбоо шалгахаяа ябабаб. Һаяар «халуухан» саг болохо бшуу.

Энэ үдэр 3-дахи батарейнай мэргээр буудаа. Олохон немецүүдые хюдаабди, олониинь шархатаа. Манай буудаһанай һүүлээр носилкатай немецкэ санитарнууд гүйлдэнэд һэн.

НОЯБРИИН 13.

Һүни арба найман итальянецууд плендэ ороо. Тэрэл байлдаанда арбан табан немецүүдые алаабди, нэгэ шархатаһан гитлеровецые плендэ абаабди, теэд тэрэмнай шархяа хатаагаа.

НОЯБРИИН 15.

Үглөөнһөө тиимэ халуун байлдаан болобогүй. Миномет-артиллереэр хоёр тээһээ буудалданабди. Корнеевтэндэ оробоб. Уһан халажа байна, толгойгоошье һаань угаа гэбэ. Уһанай халахые хүлеэжэ, нэгэ хэды һуубаб.

Энэ үедэ дайсад 4-бис шахтын һуурин буудажа эхилбэ. Сонхын шэлнүүд бута һүрэбэ.

Гэнтэ энэ үедэ дүтэхэн автомадууд наярба. Гүйжэ гарабаб. Манай ябаган сэрэг нэгэшье буу һүргэнгүй зугадана. Байлгажа ядабаб. Гүйлдэжэл ябанад. Немецүүд тээшэ харахадам, дүтэлжэл ябанад, гүйдэл дундаа автоманаар буудана. Зариманиинь нам һаа 50—100 метрэй зайтай. Би гэдэргээ гүйбэб. Хүсэмни һалаа. Үгсүүр газар, шабартай, хубсаһамни һаад хэнэ. Гэдэргээ эрьелдэбэб. Немецүүд бүри дүтэ. Хорохо газар, барилгаш, нүхэнш үгы. Шэхэнэйм хажуугаар һомонууд һиинаалдана. Ай, юуншье болог. Бухыгоод гүйжэ ябанхаар үндыхэм. Алахал һаа, алана бэзэ. Һомон аадар мэтээр адхарна, теэд нэгэниинь шье намай дайрабагүй. НП гүйжэ ерээб. Тэндэ баһал мэгдүүнүүд. Хоёр батарейтээ холбоомнай таһаранхай, хоёрдохи батарей гэдэргээ сухаряа. НП дээрэ бэшэ хэхэ юумэн үгы. Максимовые гурбадахи батарей эльгээгээд, өөрөө нэгэдэхи батарей ошобоб. Манайхинай автоматчигууд ерэжэ, немецүүдые 4-бис шахтын һууриһаа үлдэбэбди.

Дайсад ехэхэн гарзатайгаар зугадаа. Бидэнэр 300-гаад фашистнарые алаабди. Зүгөөр манайхиншье алуулаа. Энээхэн байлдаан манда хатуухан һургаал болоjo үгэһэн юм.

НОЯБРИИН 19.

Княгиневка тосхон добтолон абаха гэжэ шиидэбэбди. Яһала зориг орожо байнхайбди.

НОЯБРИИН 20.

Айхабтар гоё үдэр, мананшьегүй. Энэ үдэр дайсадай минометно батарей, үхэр буугай НП, нэгэ кухни бута буудаабди.

Дайсад зүүн урда зүг тээшэ олоороо ошонод. Тухайлхада, Ростов тээшэ ябана ха.

НОЯБРИИН 22.

Дайн эхилһээр табан һара болобо. Табан һарын турша соо манай Совет арад эрхэ сүлөө, зол жаргалайнгаа түлөө тэмсэжэ байна. Манайхин бүхы фронтнуудаар немецүүдые тогтоожо шадаа. Гитлер хамаг хүсэеэ Москва тээшэ хаяна, яажашье һаань эзэлхые оролдоно. Үгы даа, бүтэхэгүй! Шуһархуу фашистнар хэзээдэшье манай нарата Москвагай гудамжаар ябахагүй.

Энэ үдэр яһала бараг үнгэрбэ. Дайсадта һайсахан «конфет» бэлэг эльгээгээбди. (Конфет гэжэ һомоёо нэрлэнэбди). Һүниндөө баһал «бэлэг» барихабди.

НОЯБРИИН 24.

Бага багаар добтолһоор зандаабди. Ябаган сэрэгнай ехэ зохид газар эзэлээ. Мүнөөдэр инаг Асидаа бэшэг бэшэбэб.

НОЯБРИИН 28—29.

Манай фронт үргэн болоjo байна. Аяар 25 модон газарта манайхинай ОП ба НП һубаряад табигдаха ёһотой. ОП НП тодхохо газар бэдэржэ ябааб. Танк хюдаха үхэр буунуудые табиха газар дайсадта дүтэхэнэ шэлэбэбди. Эндэ дайсадай мотомеханизированнэ сэрэг ерэхэ ёһотой гэнэ.

ДЕКАБРИИН 1.

Радистнууд баяртай мэдээсэл асарба. Манайхин Ростов шадар немецүүдэй Клипперэй сэрэгые бута сохёо, дайсад эмхигүйгөөр Таганрог тээшэ зугадаба!

ДЕКАБРИИН 11.

Улам шангаар дайсадаа сохижо эхилбэбди. Москва шадаршье, Ленинградташ, бэшэшье фронтнуудта манайхин шангаар тулалдана. Хүн бүхэмнай илалта түйлахабди гэһэн этигэл найдалтай болоjo байгаа һэн.

ДЕКАБРИИН 13.

Би мүнөө полкын командирай орлогшо болобоб. Командирнай капитан Великий. Финскэ дайнда Улаан Тугай орденоор шагнагдаһан хүн.

Үдэр НП ошожо ерээб. Одоошье зүрхөө ханабаб: өөрөө шагажа буудаад туршааб. Эдэлгэжэ байһан дайсадые буудгаб, долоон һомо гаргаад, арбан фашистнарые алааб.

Батальоной комиссар Некрасовые ПУРККА-гай мэдэлдэ эльгээхэ гэһэн захиралта ерээ. Ехэл һайн комиссар һэн, ухаатай, эрдэмтэй хүн һэн, хахасахань хайратай. Теэд яахабши даа, тушаалаараа дээшээ болохонь ха юм.

ДЕКАБРИИН 15.

Үсэгэлдэр хорёод модон газар, хоёрдохи дивизион ошоод ерээб. Армида байһан энэ үе соогоо түрүүшынхиеэ тэргээр ябааб. Ехэ зохидшообоб, хазаар морёор ябагшаһаа дээрэ.

ДЕКАБРИИН 16.

НП ошобоб. Манай тагнуулшад дайсанай нэгэ батарей обёороо. Тэрэ батарейень бута буудабабди. Үшөө нэгэ пулемёт бута сохижо, хэдэн немецүүдые алаабди. Саһан ехээр ороо, гэбэшье дулаан байна, һаяар хайлажа эхилхэнь ха.

ДЕКАБРИИН 17.

Солдадуудые доодо зэргын командир болгожо һургаха түсэб табибаб. Үдэшэлэн манда нэмэлтэ сэрэг ерээ, полкмнай хүсэд 100 процент болобо даа. Саһан хайлаа. Юуншье гэһэн Донбасс гээшэб!

ДЕКАБРИИН 20.

Хоёрдохи батарейн НП ошоһомни, дайсад буудажа оробо. Нэгэ снаряд бидэнһээ гурбан метр газарта тэһэрээ, теэд хэншье гэмтээгүй. Һүүлээрнь городоор ябабаб. Хүнүүд эбдэрһэн гэрнүүдээ заһана — ехэ баярлааб. Ажалай зургаанууд хүдэлжэ эхилһээр һара болоjo байна. Һургуулинуудшье хүдэлнэ. Нэгэ хүндэ 200 грамм хилээмэ үгэнэ.

ДЕКАБРИИН 21.

Дивизиин командиртай сугтаа ябабабди. Нэгэ полк сэрэгээр Грибовка гэжэ деревни эзэлхэ ёһотойбди. Манайхинай гол добтолго Сталино-Мариуполь тээшэ болохо юм ха.

ДЕКАБРИИН 22.

Мүнөөдэр дайнай эхилһээр 6 һара болоо. 6 һара шуһата дайн үргэлжэлһөөр, 6 һара соо арад зон гасаланда абтанги.

ДЕКАБРИИН 25.

5 сагта Грибовка тээшэ добтолго эхилбэ. Энэмнай томохон тосхон. Немецүүд яһала бүхөөр бэхижээ, үйлсэнүүдтэ шулуу обоолжо, нүхэнүүдые малтаа. Сэхыень хэлэхэдэ, немецкэ солдадууд бэхижэлгэ хэхэдээ бэрхэнүүд юм байна. Бүхэли үдэр соо арайшь гэжэ деревниин заха эзэлбэбди.

ДЕКАБРИИН 26.

Һүниндөө добтолжо шадабагүйбди. Шанга шуурган, саһата һалхин дайсадай зүгһөө үлеэнэ. Үглөөгүүр добтолго эхилбэ. Үдэшэ болохоо байхада Грибовкые эзэлбэбди. Эндэ Кацюрын 197 полк добтолоо.

Гэнтэ үдэшэлэн шэнэ захиралта ерэбэ. Арайш гэжэ эзэлһэн Грибовкоёо орхёод, гэдэргээ сухаригты гэһэн захиралта!!!

ДЕКАБРИИН 27.

Хуушан газартаа бусабабди. Мария Петровна ехэ амтатай эдеэ хэбэ. Деревнидэ эдеэ хоолоор һайн зонууд үшөө бии юм байна. Эээн эхэнэрнай арбан долоотой хүбүүнтэеэ айхабтар зохидоор мандолина дээрэ наадажа, ехэнхидээ мүнөөнэй дуунуудые дуулаа.

ДЕКАБРИИН 28.

Шангаар сохижо, Грибовка тосхониие манай сэрэгүүдэй сүлөөрүүлһэндэ, тэрэ һүниндөө немецүүд Яновка тосхониие, 12-дохи шахтые, мүн лэ «Днепрострой» гэжэ шахтые, Княгиневка тосхониие болон бусад һуурин газарнуудые тулалдангүйгөөр орхёод, сэрэгүүдээ сухарюулһан байна.

Намайе «Улаан Одон» орденоор шагнаһан тухай фронтын ноор шагнаһан тухай фронтын приказые 13 часта абабаб. Солуховцевойдо ошожо ерэбэб. Һамганиинь багша, намайе эхын энхэргэн зангаар угтаа. Тиигээд үндэр дээдын шагнал хайрада хүртэһэнэйм түлөө нэжээдые барибаб, сайлабабди.

ДЕКАБРИИН 31.

Үдэрынь яһала амгалан үнгэрөө.

Үдэшэниинь фронтовигуудтаяа хамтадаа Шэнэ жэлые угтабабди. Полкын командирай туһалагша капитан Солуховцев, партбюрогой харюусалгата секретарь ахалагша политрук Герановский, политрук Ларкин гэгшэд эндэ байлсаба. Ехээр хүхихэ сэнгэхые аргагүй бэлэй. Тиигэбэшье эдеэн, архи, патефон — хэрэгтэй юумэн дууһан бии аад, манаар хатар наадаха хүнүүд байбагүй.

* * *

Борсоевой тэмдэглэһэнэй ёһоор, 1941 он эндэ бүхыдөө харагдана. Тэрэ дурасхаалта жэлые уншагшад өөһэдөө ойлгожо мэдэжэ абаг лэ. Полковник Борсоевой «Үдэр үдэрэй тэмдэглэл» хадаа дайн сэрэгэй болоходол мэхэ гаргахаһаа бэшэ, ондоо тээ хэзээдэшье хэниишье мэхэлдэгүй үнэн сэхэ хүнэй этигэмэ дүүрэн үнэмшэлгэ мүн. Тус дэбтэр 1945 оной мартын 7 хүрэтэр бэшэгдэһэн байна. Һүүлэйнь хуудаһан дээрэ ондоо хүнэй гараар: «Ратибор хотын оршондо 1945 оной мартын 8-да 12.00 сагта дайнда унаа» гэжэ бэшэгдэнхэй.

Би нэгэнтэ бэшэ Львов хото ошоһон байнаб. Тэндэ Алдар солын добуун дээрэ Советскэ Союзай Герой гвардиин полковник Борсоевой булаша оршодог. Мрамор шулуун дээрэ Буряадай баатар хүбүүнэй алдар нэрэ алтан үзэгүүдээр һиилэгдэнхэй. Манай республикын хүнүүд яһала олооро Львов хото ошодог. Хатар, дуунай ансамблиин артистнууд гастрольдо ябахадаа, Львов хото хүрэдэг. Трусковец курортдо ошожо ябаһан хүнүүд Львов хотодо буудаг. Борсоевой хүүр дээрэ хододоо амиды сэсэгүүд асарагдажал байдаг юм. Львов хотынхид газар нютагыень дайсанһаа сүлөөлэгшэдэй нэгэнэй дурасхаалые мүнхэлэн, нариинаар сахижа байдаг.

Энэ гайхамшагта хүнэй тусгаар ондоо шэнжэ шанар юун байгааб? В. Б. Борсоев ёһотойл совет хүн бэлэй. Энэмнай үндэһэ яһатанай хилээр хизаарлагдаһан заи абариһаа һураггүй үргэн, хэлэшэгүй гүнзэгы бэд даа. Минии дээрэ дурдаһан «Үдэр үдэрэйнь тэмдэглэлэй» хэһэг Владимир Бузинаевичай ямар хүн байһые нилээд сэхээр, эли тодоор харуулна бэшэ аал?

Мүнөө Гуржаб Ванюшкеевич Очиров тухай тогтон хөөрэхэ һанаатайб. Данри Хилтухин бидэ хоёр «Ажа ябахые захирнаб» гэһэн туужа Гуржаб Очиров тухай бэшээ һэмди. Поэт Данри Хилтухин партизануудай командир Гуржаб Очиров тухай материал эсэхэ сусахые мэдэнгүйгөөр сугларуулһан юм. Хоёр удаа Смоленскэ область ошожо ерээ һэн. Бишье тиишэ ябаһан байнаб. Журналист Федор Васильевич Кафтановай машинаар Духовщина ошоо бэлэйб. Тэндэ Очировай партизан отрядай комиссар Никита Четвертиковтой танилсаа һэм.

«Ажа ябахые захирнаб» гэһэн туужа Улаан-Үдэдэ дүрбэ дахин хэблэгдэжэ, манай Буряад ороной уншагшадта яһала мэдээжэ болонхой. Гуржаб Очиров Борсоевһоо тусгаар ондоо эрхэ байдалда, дайнай бүхы жэлнүүдтэ харата муухай фашистнуудтай тулалдажа гараһан хүн гээшэ. Смоленск хотые дайсадта орхихо үедэ Очиров өөрынгөө батальоноор дивизиин частьнуудай һаадгүйгөөр гэдэргээ сухарихын тулада, дайсаниие барижа байгаа һэн. Уданшьегүй тэрэ батальонһоонь нэгэшье хүн амиды үлөөгүй бэлэй. Хүндөөр шархатаһан Очиров тэрэнэй туһалагша хоёрые нютагай таряашад абажа нюуһан байгаа. Иигэжэ Гуржаб Ванюшкеевич Очировай партизанска ажал ябуулга эхилээ бэлэй. Баргажанай буряад Гуржаб Очиров бодото сэрэгэй офицер байгаа. Совет Армида алба хэжэ байхадаа, тэрэ сагаан хитадуудта эсэргүү тулалдаа КВЖД дээрэ хэһэн юм. Тэрэ тулалдаанһаа хойшо Гуржаб Очиров ото сэрэгэй алба хэжэ ябаһан хүн юм. Сэрэгэй албанда ябаһан хүн бүхэн командирайнгаа яагаад өөрынгөө үүргэ дүүргэжэ эхилдэгые һайн мэдэхэ байха. Энэмнай ехэл эгээлэй хэрэг даа. Жагсаалда байһан подразделениин үмэнэ шэнэ командир: «Рото, минии зарлиг дуулагты!» гэжэл захиралтаяа эхилхэл даа. Иигээд лэ командир болошобо гээшэ. Партизан отрядта командир болохо гээшэ тон ондоо юм. Лаб найдамтайл хүн гэжэ һанаһан хойноо тэрэниие командир болгодог. Немецкэ фашистнуудай харата муухай дарлалтада саг зуура ороһон Смоленскын эрэшүүлэй, Духовщинын партизануудай ород бэшэ хүниие, хаанахиб даа Баргажанай буряадые, нютагай эрхэ байдалые өөрын смоленскэ хүнһөө үлүү һайнаар мэдэхэгүй хүниие отрядайнгаа командир болгожо һунгаашань ехэхэн удха шанартай юм. Очировые өөрынгөө хэрэг һайн мэдэхэ ори гансахан сэрэгэй хүн, строевой офицер байһан хадань һунгаа гэжэ һанаһанай хэрэггүй. Дайсантай нюур нюураараа тулалдажа байһан, һургуули гараһан сэрэгтэ дайсадынь ходол урдань байдаг ха юм. Харин немецүүдэй ара талада байһан партизанууд дайсантаяа тад ондоогоор дайлалдана бшуу. Иимэ эрхэ байдалда партизануудай командир бүхы хүнүүдэйнгээ этигэл найдабарида хүртэхэ ёһотой.

(Үргэлжэлэлынь удахгүй номерто гараха)

МОСКВАГАЙ ШЭНЭ ГАЗЕТЭНҮҮД

Үдэр бүри гараха хоёр газетэ бии болгохо тухай шиидхэбэри Моссоведэй президиум абаһан юм. Нэгэниинь «Курантнууд», нүгөөдэниинь — «Бэеэ даанхай газетэ» гэжэ нэрлэгдэнхэй.

Юундэ иимэ газетэнүүдые байгуулха хэрэгтэй болооб гэбэл, ниислэл хотын ажабайдалые харуулдаг газетэнүүд мүнөөдэрэй эрилтэнүүдтэ харюусахаяа болинхой. Шэнжэ шанараараашье, жанрай талааршье шэнэ газетэнүүд хэрэгтэй болонхой гэжэ Моссоведэй олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй ба ниитын эмхинүүдэй хэрэгүүдэй талаар комиссиин түрүүлэгшэ О. Орлов хэлэнэ. Эдэ газетэнүүд Моссоведэй органууд бэшэ юм. Моссовет тэдэнэй миил эмхидхэгшэнь болоно. Харин хэблэл ба олониитэдэ мэдээсэл тараадаг бусад хэрэгсэлнүүд тухай СССР-эй хуулияр хараалагдаһанай ёһоор, эдэ газетэнүүдэй уставаар редакцинуудай болон тэрэнние эмхидхэгшэдэй хоорондохи харилсаанууд тодорхойлогдохо.

Шэнэ хэблэлнүүдэй полиграфическа баазатай холбоотой асуудалнууд харагдажа үзэгдэнэ. Редакцинуудай, коллективүүд бүридхэгдэнэ, түрүүшын номернууд бэлдэгдэжэ байнхай. Тиимэһээ ойрын сагта тэдэ барлагдажа гараха бээ гэжэ найдахаар.

Газетэнүүдһээ гадна «Москвагай суурян» гэһэн радиостанци байгуулагдажа байнхай. Моссоведһээ гадна «Радио» нэгэдэл, «Огонёк» журнал ба Москвагай гүрэнэй университедэй журналистикын факультет тэрэнние эмхидхэжэ байгаа юм.

(ТАСС).

Барилдаанай түүхэһээ

Бүхэ тухай домог

Манай Ага нютагта урдань суудал гараһан, бар хүсэтэй бүхэшүүл олон байһан юм. Тэдэнэй нэгэн болохо Жамбуунай Цэрэн гэдэг Зүдхэли нютагта зуугаад жэлэй саада тээ ажаһууһан юм гэхэ. Гушаад наһа гүйсэжэ, бэеэ хүсөөд ябахадань, дүтэ нааша Цэрэнние диилэхэ хүн олдохосо болиһон, ажал хүдэлмэридэ ябажа, юумэ үргэхэ, буулгахадаа гүйдүү бүхыень зон гайхадаг юм һэн ха. Тиин тэрэнэй ехэ хүсэтэйе гайхал болгон, домог түүхэ мэтээр хүн зон хөөрэлдэдэг, һонирходог байһан гээ. Жамбуунай Цэрэн тухай зонһоо дүулаһанаа домог болгон найруулжа, зоной һонирхолдо бэшэнэб. Жамбуунтан бодонгууд угай айл байгаа.

БАРИЛДАЖА ХАЯН ГЭЭД...

Жамбуунай Цэрэн залуудаа Жабхараагай Данжинай Ринчин-Самбууе барилдаад хаяхадаа, толгоиень алхаад гарашаһан ха. Һүүлдэ мэдэн гэхэдэнь, тэрэнь Агын дасанай ехэ эмшэн боложо ябаһан, «Эмшэ багша» гэгдэдэг солотой болоһон хүн байба ха. Хожомынь хуралай найрта: «Таниие хэн гээшэб гэжэ мэдэнгүй, барилдажа хаяад, алхаад гарашаһан байгаалби, хүлисыт!» — гэжэ хадаг бариһан юм гээ. Тиихэдэнь эмшэ багша: «Хаялсахал гэжэ барилдадаг юм бэшэ гү? Бараг ааб даа, баряа хадатнай абаһууб даа» — гээд, бариһан хадагыень хүлеэн абаһан ха.

ШЭНЭҺЭНЭЙ БҮДҮҮН УЗУУРЫЕ

Агын ехэ дасанай барилга дүүрэнги, тойруулаад дугануудые барижа байһан үе һэн ха. Жамбуунай Цэрэн хэдэн нүхэдөөрөө дуганай барилгада хүдэлжэ байгаа. Ехэ дасанай баруун урда барилгаһаа үлэһэн шэнэһэнэй томо узуур хэбтэдэг һэн ха. Дуганай һууриин үбилтэ хэхээр лэ тэрэ узуур асарха хэрэгтэй болобол. Тэрэ узуурые тэргын пэридхэ дээрэ хээд, шэрэжэ асарха гэхэдэнь, сарнууд бэлшэшэһэн, хүдөөдэ. Яагша бэлэй! Ажал һаатахань гээшэ! Цэрэн: «Үргөөд абажа ерээл!» — гээд, хоёр нүхэдөө дахуулаад ошобод. Харахадань, узуурынь тэбэрижэ хүрэхөөр бэшэ шахуу бүдүүн, сажан хахад тухай утатай, шэнэһэнэй зантагар узуур тайрадаһан хэбтэбэ. Цэрэн тойрожо харамсаараа, нүхэдөөрөө хамһажа узуурыень өөдэ бодхожорхеод, таанад нарин талаһаань үргэхэт гэжэ заагаад, тэрэ бүдүүн узуур мүрэ дээрээ абажа,тулгалан зогсоо һэн ха, нүхэдынь мүрэнүүдээ һэлгүүлэн, узуур талаһаань үргэн зэм дээрээ абажа, табяад алхамай газарта асарһан гэхэ.

ХОБОДОЛ ҺӨӨЛЖҮҮЛЭН ГАРАХА...

Сар тэргээрээ дүүрэтэр хуһан түлеэ ашаһан хоёр хүбүүхэдүүд хүндые уруудан галгюулнад. Жалгын хободол хүндэлэн гарахадаа, гүнзэгы хободолдо дайралдан, хүндэ ашаатай тэргэнь хотогор соо һааташаба. Яагша бэлэй гэжэ хүбүүд өөдэ уруугаа хаража, хахад тогоо болоо һэн бээ. Харан гэһээнь дороһоо зээрдэ моритой Цэрэнхай хэбэртэй ерэжэ ябаба. Цэрэн тэдэнэй хажууда ерэжэ харахадаа, ойлгоо һэн. Морёо нэгэ хүбүүндэнь барюулжа, сараа аалихан туугаарай, ши сараа хүтэлхэш, би үргэхэб гээд, тэргын нэгэ талада гаража, хойто нэгэ сахаригыень дээрэ гэгшэ үргэжэ, гараха эрмэг дээрэнь табижархиба. Сарнуудынь нэгэ сахаригайнь эрмэг дээрэ гаргагдахадань, жүдхөөд гарашоо һэн. Тиин иимэ хободолдо эрид гарадаггүй, һөөлжүүлэн ябуулаад гарадаг юм, харгыгаа ямар бэ гэжэ хаража ябаха ёһотой юм даа гэжэ хүбүүдтэ заажа үгөө һэн ха.

ШАБАРТА УНАҺАН БУХЫЕ...

Шулуутын булагта дүнэн бухэ шабардаад, таба-зургаан хүн сугларжа, яашье гаргажа ядажа байбад. Яагша бэлэй гэлдэжэ, гайхалаа баража байтарынь, Жамбуунай Цэрэн тэдээн тээшэ ерэжэ ябаба. Тэрэнэй ерэжэ ябахыень тэдэ харахадаа, баяртайнууд, Цэрэнээр татуулха гэлсэжэ зүбшөөд, татаһан боложо, бага зэргэ дүнгөөд байхабди гэжэ хэлсэбэ.

Жамбуунай Цэрэн тэдэнэй хажууда ерэжэ, морёо татаад мэндэшэлбэ. Юун болоһыень харахадаа ойлгоод, мориһоо буун сасуу, моринойнгоо жолоо буһэдөө хабшуулан бухэлөөд, бухые татасажа оробо.

Булта «Зэ!» — гэлдэн, гансата хүсэлэн татаһан шэнги болоод, Цэрэнэй татахада, бэшэниинь хэлсэһэнэйнгээ ёһоор һэмээхэн дэмжэлсэһэн шэнги болоод байбад. «Зэ!» — гэһэн олоной абяан доро Жамбуунай Цэрэн тэрэ бухые шабарһаа һугалан, хүүесэ шэрээд гаргажархиба. Тиин эдэнэр бухые намаар татуулжа гаргуулба гэжэ мэдэжэ байбашье, игэжэ хэлээһэн гэдэг: «Шүдхэр аба ехэ! Олоной олигтой гэжэ татажа гаргаба аа гүбди!..»

САРАЙ ГУЯ, МЭШЭЭГ ТАЛХАН

Агын ярмагта Жамбуунай Цэрэн ошоод, дэлгүүр наймаа һонирхон, хаража ябаба. Нэгэ хүн шарга дээрэ сарай тарган дүрбэн хүл мяха наймаалжа байба. Хүнүүд хүсэлжэ, хоёр гараараа үргэн, хэды шэнээн болохо гээшэб гэжэ даажа ядан, үргөөд үзэжэ байнад. Цэрэн тэдэнэй хажууда бии боложо, амба сарай гуяын шагайтаһаа баруун гараараа дээрэ үргөөд, дүрбэн пүүд болохолтай гээ һэн ха. Тиихэдэнь тэндэ байһан зон амаа ангайлдан гайхаһан байгаа.

Мүн лэ энэ ярмагта хоёр пүүдэй сагаан талхатай мэшээг баруун гарайнгаа альган дээрэ үргөөд, зониие гайхуулһан түүхэтэй юм.

БҮХЭШҮҮЛЭЙ БАРИЛДААН

Гашуунай хотогорой Шулуута руу ороһон Шара хотогор гэжэ хүндыдэ Жамбуунай Цэрэн хонидоо адуулжа ябаба ха. Хараанинь зүүн урда хүтэлөөр нэгэ сагаан моритой хүн дабшажа ерээд, харгыһаа гаран, Цэрэнэй хажууда ерэбэ. Амар мэндээ хэлсээд, танилсан байхадаа, тэрэ хүн Цэрэнһээ асууба:

— Жамбуунай Цэрэнэйхи хаана байнаб, та намда заажа үгыт.

— Заахада болохо, ямар хэрэг зоригтой ябаа һэмтэ?

— Хэрэг зоригшье бага даа. Жамбуунай Цэрэн гээшэ бухэ хүн гэжэ дуулагшаб, барилдаад үзөө һаа яаха юм ааб гэжэ зорижо ерээ һэм даа.

— Байза, тамни хаанахи бэлэйт? Дүтэ нааша иимэ хүниие хараһанаа һананагүйлби, нэрэ алдартнай хэн гээшэб?

— Би Дээдэ-Бооржын хүм даа, Дэлгэрэй Бата гээшэб. Нютагайхидни Мушхуу Бата гэлсэгшэ даа. Хяла, һүдэнтөөр хэрэгтэй аад, дүтэ ерэһэнһээ гэжэ Жамбуунай Цэрэнтэй уулзаад, хүсэеэ үзэлсөөд бусаа һаа гэһэн хүсэлэнтэй ябаа һэм.

— Холоһоо зориһон нүхэр байнат даа, теэд Жамбуунай Цэрэн гээшэтнай тиимэшье бүхэ хүн бэшэ юм даа. Холын суу болоо юм гээбы даа. Намтай носолдоод туршадаг, теэд нэгэшье хаяжа үзөөгүй юм,— гэжэ Цэрэн харюусаба.

Тэрэ хүн Цэрэнние хараад байшаба. Гайхана, гэлынэ хэбэртэй.

Цэрэн тэрэ хүндэ хэлэбэ:

— Нэгэ туршаад үзэлсэхэ һаа, үзэлсэел даа.

— Намайе хаяжархёо һаатнай, Цэрэндэ ошуужамди, хаягдашоо һаа, Цэрэнтэй барилдаха гэжэ ошоһоной үлүү гээбы даа.

Энэ үедэ үдэ наран шахажа, хонид хургалжа эхилбэ. Дэлгэрэй Бата зүбшөөжэ, хоюулан моридоо табижархеод, хам оролсожо барилдабад. Газар һабардажа, альгаа шоройдоод, дүрэ буляалдан байтараа, Цэрэн Батые үрөөһэн ташаа дээрээ абажа ерээд, газарта табижархиба ха. Батань «эрэ хүн гурба сүхэрхэ»— гэгшэ гэжэ үшөө хоёр дахин барилдахадаа дүрөөрөөшье, хүсөөрөөшье булигдажа хаягдашоо һэн ха.

Жамбуунай Цэрэн тэрэ хүниие гурба дахин хаяад байхадаа, игэжэ хэлэбэ:

— Холын нүхэр Бата, Жамбуунай Цэрэндэ барилдахамни гэжэ ошолтогүй гээбэ даа, энээхэн айлдаа ошожо сайлая даа—, гээд, тэрэ моридтоо мордожо, дүтын айлда ошобод ха.

Б-Б. НАМСАРАЙН.

БУДДЫН ШАЖАНТАНАЙ КОНФЕРЕНЦИ ТҮГЭСӨӨ

Улаан-Баатар. Эб найрамдалай түлөө Азиин буддын шажантанай VIII генеральна конференцидэ түбиин олонхи оронуудһаа ерэһэн 138 делегат хабаадаа. Тэрэнэй хүдэлмэри түгэсэбэ.

Конференци дээрэ Эб найрамдалай түлөө Азиин буддын шажантанай конференциин (АБКМ) хүтэлбэрилхы шэнэ зургаанууд һунгагдаа. Нэрэ хүндэ ехэтэй энэ эмхиин президентээр Кушок Бакула Римбуша һунгагдаба. Тэрэ мүнөө Монгол орондо Индиин онсо ба бүрин эрхэтэ элшэн сайдай тушаал эзэлдэг. АБКМ-эй генеральна секретаряар Монголой эрдэмтэн Г. Лувсанцэрэн дахинаа һунгагдаа.

XXI зуун жэлые дэлхэйн арадууд үгэеэ ойлголсожо, дэлхэй дээрэ эб найрамдалай, амгалан тэнюун ажабайдалай түлөө хүсэлэл оролдолгонуудаа нэгэдүүлэн угтаха ёһотой. Буддын шажанда этигэгшэд бүхы хүнүүдэй дунда бэе бэедээ этигэлсэлгын оршон байдал байгуулхын түлөө али бүхы оролдолго гаргадаг гээшэ.

Д. САНЖИЕВ.

УНШАГШАДАЙ АНХАРАЛДА!

Сентябриин 29-нэй газетэ типографиин гэмээр 5 хоногоор хожомдожо гараба.

ҺУР ХАРБАЛГЫН ҺОНИН

Улаан-Үдын техническэ мэргэжэлэй 7-дохи училищиин һурагша, уласхоорондын классай спортын мастер Валерий Лысенко оронойнгоо олимпийскэ суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, эдэ үдэрнүүдтэ Турцида үнгэргэгдэжэ байһан уласхоорондын ехэ мүрысөөндэ хабаадалсана. Энэнь «Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй дэргэдэхи Олимпиадада бэлэдхэлэй «Годли» гэжэ түбэй тренер, спортын мастер Леонид Шаравич Халудоровай һурагшын ээлжээтэ мүрысөөн гээшэ.

* * *

Һур харбалгаар «Динамо» бүлгэмэй Россин соведэй түрүү һуури ээлхын түлөө мүрысөөн Улаан-Үдын «Спартак» стадионой сагаалса дээрэ үнгэргэгдэжэ, долоон область, хизаар болон автономито республикын 60 гаран мэргэшүүл хабаадаһан байгаа.

Эрэшүүлэй дундаһаа манай «Динамо» бүлгэмэй командын гэшүүн, уласхоорондын классай спортын мастер Валентин Дарханов түгэсхэлэй мүрысөөндэ 275 очко тудажа, Россин соведэй чемпион болобо. Тэрэ М-1 упражнеэр харбахадаа, 1219 очко абаа һэн. Шэтын областьһоо ерэһэн уласхоорондын классай спортын мастер Балдоржо Галсанов хоердохи һуури эзэлээ. Спортын мастер Жаргал Дамбиев гурбадахи шатын дипломоор шагнагдаһан байха юм.

Эхэнэрнүүд сооһоо Буряадай республиканска соведэй харбагша спортын мастер Ирина Болдохонова 279 очкотойгоор эрхимлээ. Уфаһаа ерэһэн спортын мастер Зифа Галиханова — хоердохи, Шэтын уласхоорондын классай спортын мастер Надежда Бадмацыренова гурбадахи һууринуудта гараба.

* * *

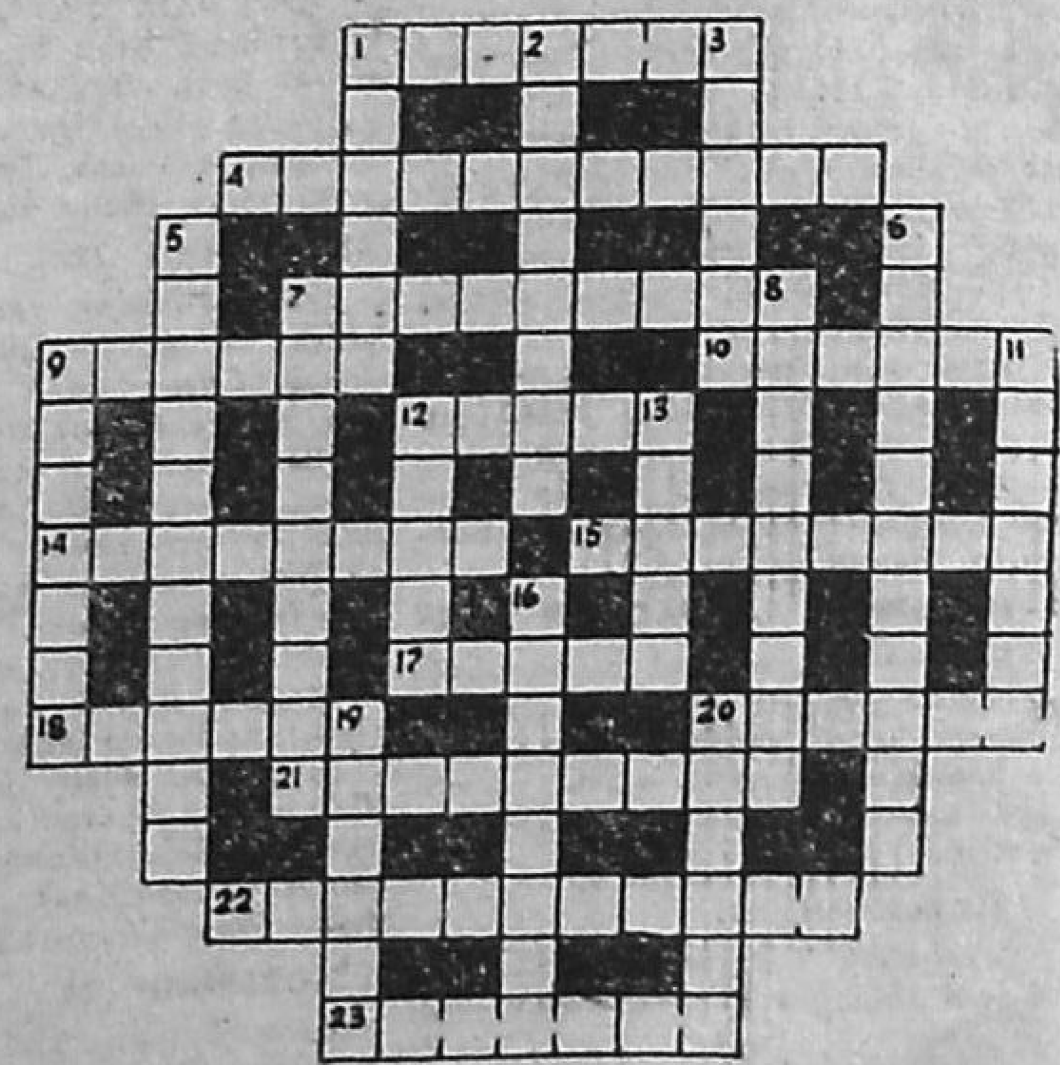
Һур харбалгаар профсоюзуудай спортын бүлгэмэй Россин соведэй мүрысөөн Шэтэ хотодо болобо. Россин Федерациин арбаад область, хизаар болон автономито республикын командануудай 80 гаран мэргэшүүл хабаадаһан байгаа.

(«Буряад үнэн» газетэһээ абтаба).

КРОССВОРД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 1. Планка между полом и стеной. 4. Определение при помощи радиоволн курса корабля или самолета. 7. Струнный инструмент. 9. Гидроакустический прибор для измерения глубин. 10. Русский инженер, изобретатель, архитектор. 12. Высшее оперативное военное объединение. 14. Письменное обязательство. 15. Вспомогательная астрономическая труба. 17. Отдельная часть акта в пьесе. 18. Античный философ, основатель сирийской школы неоплатонизма. 20. Путь движения небесного тела. 21. Певчая птица. 22. Верхняя рубашка в военной форменной одежде. 23. Столица автономной республики.

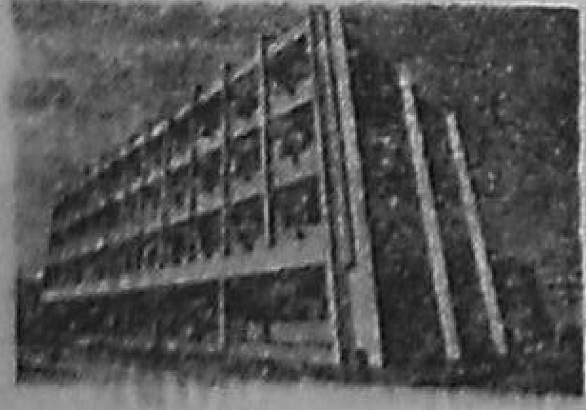
ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Технический прием в футболе. 2. Стихотворение А. С. Пушкина. 3. Предмет мебели. 5.Отсутствие краткости и четкости в речи. 6. Хвойное дерево. 7. Советский шахматист, гроссмейстер. 8. Отверстие в стене для окна или двери. 9. Марка советской ракеты-носителя. 11. Площадка, огороженная сеткой для содержания пушных зверей. 12. Ловкий прием, трюк. 13. Рассказ А. П. Чехова. 16. Антоним скупости. 19. Опера Ж. Бизе. 20. Бедренная или лопаточная часть туши животного.

СЕНТЯБРИИН 22-ТО ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 4. «Ярмарка». 7. Конгломерат. 9. Бас. 10. Хек. 12. Данте. 14. Таверна. 16. Решение. 18. «Мордовка». 19. Амуниция. 21. Расстил. 23. Фацеция. 24. Ижора. 25. Дог. 27. Чиж. 28. Пикирование. 29. Актиний.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Бригада. 2. Палочник. 3. Скрепер. 5. Эос. 6. Шах. 7. Калейдоскоп. 8. Телевидение. 11. Самосад. 13. Милиция. 15. Нивхи. 17. Енуфа. 20. Экономия. 22. Личинка. 23. Фанатик. 26. Гид. 27. Чин.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000. г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора—2-34-06, секретариата—2-34-41; отделов: идеологический—2-43-23, социально-экономических проблем—2-43-23, писем и образования, переводов—2-40-57, корректорская—2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН УДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. г. Улан-Удэ, ул Ленина, 35.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.